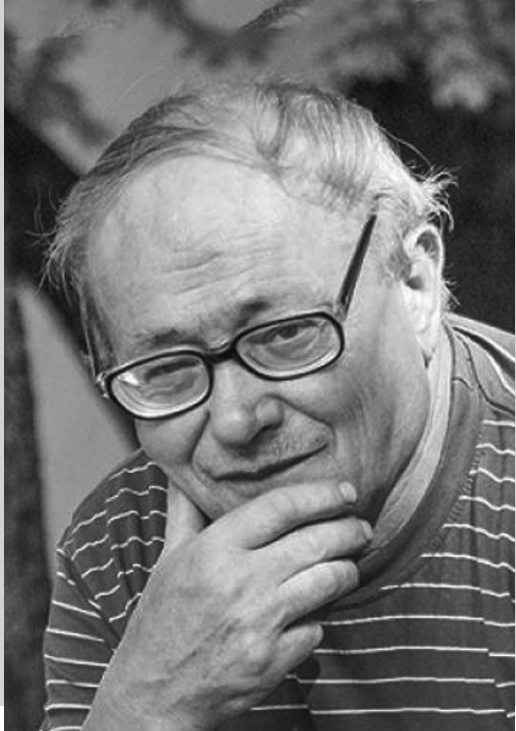

ПАЭЗІЯ

Віктар Гардзеі
ВОСТРАЎ
ТАЯМНІЧЫ МОЙ
НЕ АБМІНУЦЬ...

Вершы

Гардзеі Віктар Канстанцінавіч нарадзіўся 19 жніўня 1946 года ў вёсцы Малыя Круговічы Ганцавіцкага раёна Брэсцкай вобласці. Скончыў факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1984). Працаваў у часопісах «Беларусь», «Родная прырода», «Малодосць», «Полымя», «Вожык», у выдавецтве «Мастацкая літаратура», газеце «Літаратура і мастацтва».

Аўтар зборнікаў паэзіі «Касавіца» (1975), «Верасное палясоўе» (1978), «Засевак Радзімы» (1983), «Незабудкі азёр» (1985), «Узрушэнне» (1988), «Дзікая пчала» (1994), «Зялёныя дажджы» (1997), «Межань» (1999), «Трыадзінства» (2010), кніг прозы «Дом з блакітнымі аканіцамі» (1984), «Карані вечнага дрэва» (1988), «Уратуй ад нячыстага» (1992), трылогіі «Аселяца ў басейне Чорнага мора» (2000), рамана «Бедна басота» (2003), кнігі выбраных твораў прозы «З мінулага не вяртаюцца» (2014), шматлікіх паэтычных кніжак для дзяцей.

Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Івана Мележа (1994), Літаратурнай прэміі «Залаты Купідон» (2008) і іншых.

ДОЖДЖ БЕЗ ГРЫМОТЫ

Цёплы дождж прахадны, без грымоты,
І дарогі за ім не відны.
Цалкам лёг на лясы, на балоты
Цёплы дождж прахадны.

Выбух сілы зямной апантаны,
Баравік, воўчы грыб — чарадой.
Тым і вабіць лясныя паляны
Выбух сілы зямной.

Не ступіць праз мяжу гарызонту,
Дзе, бывае, паблізу кружу,

Без нуды, як за лінію фронту,
Не ступіць праз мяжу.

Не чуцён за дажджом птушак лямант,
Заблудзіўся ў лясках дзесьці гром.
Але раптам ажыў бы хоць мамант —
Не чуцён за дажджом.

Пойдзем заўтра ў грыбы, а жаданне:
Без журбы наталіцца абы.
Сціхне дождж — залацістае ранне!
Пойдзем заўтра ў грыбы.

18.12.2023

ПАЧАТАК

Працуе матрыца (ці схема) —
Закладзена самім Тварцом.
Нам ведаць капітана Нэма
І памятаць бацькоўскі дом.

У параўнанні з тым пачаткам
Сусвет пазнаецца, хоць плач:
Зямля — як макава зярнятка,
А Сонца — як футбольны мяч.

Мільярды год нястрымны гелій
Яго распальвае знутры,
А ў нас тут ліўні зашумелі,
І б'е пярун, і дзьмуць вятры.

Тады рака жыцця аднойчы
Пайшла з малекулы бялку.
Бяда адна: не ступіш двойчы
У тую самую раку.

31.12.2023

ФІНАНСЫ І ГНОМЫ

Не вечны Рым адэптам спраў фіскальных —
Аддаць ці ўзяць паўцарства за каня.
Не містыка, а факт, як ёсць, рэальны:
Фінансавых патокаў быстрыня.

Перад вачыма прама, можа, збоку
Цякуць яны, як скіраваць хто змог.
Стаяў не раз і я сярод патоку,
Дык нават не абмые босых ног.

З надзеяй пэўнай завітай у касу:
 Бывае, нейкі грош перападзе.
 Друкарскія станкі пампуюць масу,
 Хоць не відаць патокаў тых нідзе.

Даляр, напрыклад,— маса немалая
 Вісіць на ўладным росчырку пяра.
 Сабраць усё — вышэй ад Гімалаяў
 Падымецца валютная гара.

Рэальны свет, на дзіва, невядомы
 Ад першай спробы, каб тварыць дабро,
 А бескарысліва — у казках гномы
 Вартуюць золата і серабро.

02.01.2024

ЗАЛЁТНЫ ГОЛУБ

Ай, голуб вандроўны,
 Адкуль заляцеў,
 З-пад хмары якой?
 А дзень памяркоўны:
 І дождж адшумеў,
 І гром за гарой.

Нягодай прыгнаны
 З чужой стараны,
 З далёкіх мясцін,
 Мой госць, хоць нязваны,
 Ніякай віны —
 Чаму ж ты адзін?

Ляцеў бы на ўлонне
 Шукаць чараду —
 Зрадніць гэты кут.
 Маё падаконне
 Не кіне ў бяду,
 Не зычыць пакут.

На мокрае голле
 Пагода — аднак
 Узбліск з-за гары,
 Святлей наваколле.
 Ганца (добры знак)
 Прыгналі вятры —

Зусім не задзіру,
 А голуба міру.

05.01.2024

ПРОЗА

Уладзімір Гаўрыловіч ПАД ПОКРЫВАМ НЯБЁСАЎ

Аповесць

Гаўрыловіч Уладзімір Мікалаевіч нарадзіўся 30 жніўня 1967 года ў вёсцы Вятчын Жыткавіцкага раёна. Скончыў філалагічны факультэт Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага (1991). Працаваў настаўнікам Вятчынскай, дырэктарам Бялёўскай СШ Жыткавіцкага раёна, галоўным рэдактарам раённай газеты «Новае Палессе» (Жыткавічы), гарадской — «Гомельскія ведамасці» (Гомель), уласным карэспандэнтам рэспубліканскай газеты «Беларускі час». Цяпер — старшыня Гомельскага абласнога аддзялення ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі».

Аўтар больш як трыццаці кніг прозы і публіцыстыкі: «Споднія яблыкі» (1999), «Глыбокія карані» (2001), «На мяжы» (2003), «...Дзе над горадам лунаюць буслы» (2000), «Крокі па роднай зямлі» (2005), «Запашэнне» (Швейцарыя, 2007), «Плата за каханне» (2007), «Забранае шчасце» (2007), «Анёлак мой, Анёлак» (2013), «Цяпло маладзіка» (2014), «Палешукі» (2017, 2018), «Агледзіны» (2018), «Сэрца сваё не падманеш...» (2021), «Куда улетае Ангел» (2021), «Не сварыся з нябёсамі» (2021) і інш.

Лаўрэат Нацыянальнай літаратурнай прэміі Беларусі за раман-версію «Па веры вашай...» (2023) і інш. Заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь.

25 лютага 2024 года абраны дэпутатам Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь.

Вязням канцлагера Азарычы прысвячаецца

У нас у кожнага свая вайна —
Свой лёс, свая перадавая,
Выпілі келіх горкі да дна,
І абпальвае памяць нажавая.

Леанід Трызна, вязень канцлагера Азарычы

1

Ім — васьмігадоваму Мішку, яго трохгадовай сястрычцы Кацярынцы ды іх маме Матруне — пашчасціла: яловаму вываратню выпала сакавіцкім перадвеснем стаць для сямейкі Кудзелькаў хоць нейкім сховішчам ад рэзкіх,

пранізлівых парываў неўтаймаванага ветру, які, здавалася, з кожнай хвілінай разбойна мацнеў і, няўпінны, наскрозь прабіваў дзікае балота.

Выварацень, аднак, толькі з аднаго боку крыху ратаваў ад калюча-пагрозлівай, сярдзітай непагадзі. Цямнела, а вецер, які час ад часу прыносіў рэдкія крупы дробнага снегу, за дзень так і не нашумеўся. Ён зусім не спагадаў людзям, якіх фашысты сагналі сюды. Шчыльна прыціснуўшыся адно да аднаго — мама пасярэдзіне, сыноч з аднаго боку, а абясціленая дачушка на мамчыных руках, — сямейка старалася хоць трохі сагрэцца. Маці скінула з сябе суконную хустку, накрыла сваіх крывінак паверх зрэбнай вопраткі, спадзеючыся, што хоць крыху схавала іх ад знобкага холаду адлігі.

Дзіцятка адразу заснула. Толькі часта ўздрыгвала ў сне, стагнала. Мабыць, Кацярынцы прыснілася тое, што пабачыла тут, у лагеры, пакуль шукалі зацішнага месца для начлегу. Матруна звялася ад страшных думак: не дай Бог, каб дачушка захварэла. Яна ж у яе ад нараджэння такая слабенькая!

Малая раптам прачнулася. Расплюшчыла вочкі. Затузлася і яшчэ мацней прытулілася да мамы, нібы баялася яе згубіць. А потым нечакана для брата і маці высунула з-пад карычневай суконнай хусткі сваю тоненькую ручку. Боязна паказала пальчыкам на чорныя бугаркі, якія патаналі ў начы і былі ледзьве заўважныя: паўсюль, прыцярушаныя снегам, тырчалі чалавечыя целы. Кацярынка ціха спыталася ў Матруны: «Мамачка, а чаму гэтыя цёці так доўга не варушацца?»

Мама правяла вачыма туды, куды паказвала дачушка, пацалавала яе ў лоб, правяраючы, ці не гарачанькая яна. Не, здаецца, не. Ціха-ціха прашаптала: «Спі, засні, міленькая мая...» І аслабелае дзіця, паслухаўшыся, зноў заплюшчыла вочкі.

Мішка хоць не бачыў, але адчуў, што з мамай нешта не так: яна моўчкі плакала. Ён разумеў чаму: з-за невядомасці, што іх чакае тут... Плача з-за іх, Мішкі і Кацярынкі. Баіцца, каб з імі чаго не здарылася... Ды плача таму, што таты больш няма. І дзеда з бабай няма. Вёскі іх больш няма. Эх, каб ён мог што зрабіць, каб усё вярнулася назад, каб не было вайны!..

Адразу, як толькі яны апынуліся за некалькімі радамі калючага дроту, Мішка не на жарт спалохаўся: колькі ж людзей тут ляжыць на голай ледзяной зямлі! Чаму яны не ўцякуць? Іх жа значна больш, чым немцаў. Праўда, тыя скрозь з аўтаматамі... А калі пабачыў, што тут забівалі любога, хто падыходзіў да калючкі, зразумеў: не, адсюль не ўцячэш...

Дзядуля, калі быў жывы, навучыў Мішку лічыць да ста. А тут іх, старых і малых, — сто плюс сто, яшчэ сто і яшчэ сто... Збіўся Мішка лічыць, пабачыўшы ў лагеры такое неймавернае мноства людзей. Мабыць, мурашоў куды менш у муравейніку... І гэтыя людзі ўсё стапталі, вакол ні травінкі, ні зялінкі — адно брудны, пачарнелы снег пад нагамі. А ўвесь свежы снег даўно з'елі. Цяпер, седзячы ў вываратні-схованцы, ён зразумеў, толькі маўчаў, ні слова не сказаўшы пра гэта маме, бо яна яшчэ падумае, што ён нечага баіцца, як малая Кацярынка. Тут паўсюль столькі прыцярушаных снегам нерухомах людзей! Мабыць, ужо мёртвыя... Як жа шкада іх!.. Але ён ужо не баіцца памерлых, як раней, калі ўпершыню ўбачыў... Мабыць, прывык: усё перад вачамі ды перад вачамі... І, здаецца, на іх вунь жа ніхто нават не звяртае ніякай увагі. Толькі ўсё ж так жудасна, недружалюбна сёння вые гэты люты вецер — прабівае да дрыжыкаў...

Мішка, як ні стараўся, ніяк не мог заснуць. Спачатку ўспомніў суседзяў. Яны недзе адсталі ў калоне. Калі гітлераўская ахова іх з маці загнала ўжо ў вароты лагера, злосна падганяючы і пагукваючы сваё «шнэль!», «шнэль!», адышоўшы ад іх крокаў пяцьдзясят, ён на хвілінку азірнуўся і пабачыў там, ля варотаў, знаёмыя постаці. І здзівіўся: аднавяскоўцаў чамусьці павялі ў адваротны бок. Пабачыў, як ні на крок не адступалі ад сваёй маці Агрыпіны яе пяцёра дзяцей, апошняй ішла старэйшая — яго сяброўка Палінка. А дзе ж астатнія суседкі з дзецьмі? Мішка тады тузануў за рукаў маму, спалохана, сцішаным голасам яе спытаў: «Мамка, глядзі, а куды іх?» Мама таксама азірнулася, убачыла Агрыпіну і яе сям'ю, якую павялі з іншымі мацярынкамі некуды ўглыб прыбалотнага сасонніку, разгублена ўздыхнула, прамовіла: «Дасць Бог, знойдземся, калі жывыя будзем, сыноч...»

Калі Кудзелькі апынуліся пад густымі высокімі соснамі, за якімі пачыналася нізкае рэдкалессе, каржакаваты жаўтатвары паліцай у авечым кажушку, суро-ва навёўшы на іх аўтамат, сухім, надтрэснутым голасам загадаў адсюль брацца углыб і не падыходзіць, калі хочучь жыць, да калючай агароджы.

Яны накіраваліся ў самую балотную нізіну, дзе было бязлеснае гала і дзе на адным пляцы таўкліся страшэнна знясіленыя людзі. Пабачыўшы іх, худых, змораных, захутаных у нейкія анучы, пра суседзяў, Палінку з братамі і сёстрамі, цётку Агрыпіну, Мішка ўжо не згадваў. Цяпер яму стала страшна. Маленькую Кацярынку Матруна прыгарнула да сябе, каб малое нікога не бачыла, і толькі ціха сама сабе шаптала: «Божа...»

Мішка бачыў: мужчын на балоце было зусім мала; больш старыя бабулі, захутаныя ў доўгія суконныя хусткі, ды маладыя маці з зусім яшчэ малымі дзецьмі. Яшчэ меншымі, чым нават іхняя Кацярынка. Дзеці плакалі, прасілі есці і піць. Пад адкрытым небам, якое пасылала сюды толькі хлесткі, надрыўны вецер, людзі пастаянна рухаліся. Мамы збіралі разам сваіх дзяцей на балотных купінах, накрывалі, чым маглі, каб хоць як сагрэць. Сядзелі і сямейкамі: хто на сваім няхітрым скарбе, які ўдалося пры шматлікіх праверках ад немцаў ці паліцаяў нейкім чынам зберагчы. Многія з нявольнікаў, захутаўшыся ў тое, што ў іх было, — адны вочы выглядалі, — паслалі на зямлю лапнік сасонніку і ялінак. А колькі ж тут людзей, якія, скурчыўшыся ад пругкага, які нават душу працінаў, смяротнага холаду, нерухома ляжалі на нейкіх анучах, але яшчэ, хоць і цяжка, падымалі вочы, калі нехта праходзіў побач ці выпадкова чапляўся нагамі за іх.

Па балоце яны блукалі доўга. Нідзе не маглі прыстаць. Мішкаў страх не праходзіў, з кожным крокам ён мёртвай хваткай чапляўся да яго, дзевяцігадовага хлопчыка. Яму здавалася, што ў прыцемку рухаліся — кашлялі — стагналі — гаварылі — шапталіся самі здані, а не людзі, якіх загналі ў балота.

Не, ён не хацеў думаць пра здані... Хаця і яловы выварацень цяпер, уцёмначы, таксама здаўся яму ўжо нейкай нячыстай сілай — касцістай, шырокай зданню... Толькі ён адганяў ад сябе такое глупства! Не верыў жа ў такое ні тата, ні дзядуля! І ён, Мішка, не будзе ў гэта пустое верыць і палохацца...

Згадаў зноў, як нарэшце, прайшоўшы немалы адмежак, менавіта яму на вочы патрапіў гэты яловы выварацень з змай-лаўжом пад ім. І як узрадаваўся таму, што побач нікога не было.

Мішка, зачапіўшыся за яго позіркам, рэзка пацягнуў туды маці, якая даўно цяжка дыхала. Маці стамілася, несучы на руках нялёгкую, хоць і худзенькую,

яго сястрычку, якая пастаянна румзала і час ад часу пакашлівала. Бачыў Мішка, не спяпы: гэта больш за ўсё непакоеіла маці — кашаль дачушкі...

Падышоўшы бліжэй, разам з маці агледзелі тую ямку-лаўжыну: гэта ж так ім пашанцавала! Камель і ствол дрэва цалкам упіўся ў мох, а засохлыя галіны адламаны і выкладзены ў прыствольнай ямцы нейкім добрым чалавекам як насціл. Свежыя і некранутыя драбкі снегу на ім засведчылі: чалавек тут быў зусім нядаўна, магчыма нават гадзін некалькі таму.

Матруна задаволеным позіткам адразу пагадзілася з сынам: знайшлі! Пра кепскае, што магло здарыцца з тым чалавекам, думаць не хацелася. Мішку толькі сказала: «Мабыць, той дабрадзеі, які падрыхтаваў нам зацішак, сышоў некуды ў іншае месца, больш яму прыдатнае, чым тут. Значыць, будзем начаваць ля гэтага яловага вываратня...»

За блізкім, метраў праз трыццаць, дротам — ахова. Высокія немцы ў касках і з аўтаматамі не звярталі на людзей ніякай увагі, нешта гучна гергеталі — перамаўляліся паміж сабою. І там — некрануты ельнік, маладзенькія сасонкі. Мішка з зайздасцю глядзеў на гэтыя дрэўцы, уздыхнуў: вось бы іх сюды, змайстраваў бы будан! Ён жа ўмее! Некалі з дзедам пасвілі кароў і на стойле, сярод лесу, з лапікаў разам зрабілі сабе надзейнае сховішча ад дажджу...

Сказаў пра гэта маці. Але Матруна чамусьці прамаўчала ў адказ. Побач з ямкай-лаўжом яна спусціла на ножкі кволую Кацярынку і рукамі, наколькі магла, атрэсла з галінак, якімі была ўсцелена прыствольная ямка, рэдкі снег-связака. А Мішка то назіраў за маці, то паглядаў на немцаў, якія гергеталі за дротам, і думаў сваё: так, заўтра ён абавязкова папросіць у ахоўнікаў яловых ці сасновых галінак. Можна, не пашкадуюць? А ён з мамай са свежага і сухога яловага галля абавязкова пабудуюць свой будан. Бачыў: сям-там па доўгім балоце былі такія... Так што будзе дзе схаватца і ім ад гэтага невыноснага злыдня-ветру, марозу ці дажджу. І ён цвёрда паўтарыў маці: абавязкова зробіць тут будан...

Матруна, ачысціўшы, нарэшце, гэтае месца, паспрабавала ўсміхнуцца сыну, але гэтага ў яе не атрымалася, толькі цяжка ўздыхнула, хаваючы ад яго пякучыя слёзы, бо яна, дарослы чалавек, не ведала, ці будзе ў іх гэтае «заўтра».

Хутка зусім сцямнела. Пад покрывам нябёсаў, пад яловым вываратнем, дзе ўсё ж не так, як на адкрытым балотным пляцы, даставаў гэтую невялікую сямейку нелюдзімы сакавіцкі вецер, Кудзелькі пражылі свае першыя вячэрнія гадзіны ў лагеры.

Апоўначы раптам усё сціхла. Вецер супакоіўся. Нібыта пацяплела. Пацярушваў дробны снег. Добра, што ён быў крупіністы і не мокры...

Кацярынка спала. Маці таксама драмала. А Мішка як ні стараўся, ніяк не мог заснуць. Перад вачыма — у два рады дрот, вышка, ля яе фашысты запалілі касцёр. Злаваў на іх: грэюцца, гады, і п'юць уволю гарачую гарбату, гучна гергечуць. Ім зусім не холадна... Зусім недалёка, крокаў за сорак, нібы цень-здань — немец з аўтаматам. Вецер усё ж добра-такі даймаў, і немец падскокваў ля дроту ды час ад часу хаваўся за магутную сасну. Але і яму другі фрыц прынёс гарачую гарбату. Забіў бы іх Мішка, калі б была ў яго такая магчымасць! Далібог, быў бы ў яго толькі той аўтамат... І хлопчык адварнуўся, стараўся больш не глядзець на ворагаў.

А ў галаву Мішкі лезлі і лезлі розныя балючыя думкі... Найперш пра тое, што яны з мамкай ды сястрычкай — адны ва ўсім свеце, нікога з родных

больш у іх не засталася, нават далёкай радні няма. Шкада было спаленую немцамі іх Беражанку — якая прыгожая была вёсачка! Пра тое, што іх чакае тут... Мішка раптам адчуў тупы боль у жываце: хацелася есці. Але ён перацерпіць — не маленькі. Толькі вось што яны будуць есці, калі закончыцца той дзясятка сухарыкаў, якія беражліва за пазухай, амаль пад сэрцам, хавае яго мама? Пытаўся Мішка сам у сябе і не знаходзіў адказу... Адно, пра што думаў хлопчык з удзячнасцю, дык пра гэтую засохлую ялінку: хоць і сама згінула, але быццам чакала, што яны прыйдуць сюды, і вось ратуе іх у гэтую цёмную, стылую, зусім не вясновую ноч.

2

...Іх немаленькую Беражанку фашысты спалілі яшчэ ў лістападзе 1943-га. У агні жыўцом загінулі больш за сотню чалавек, якіх сагналі ў калгасную канюшню. Не ўцалелі тады старэйшыя Кудзелькі — Мішкавы і Кацярынчыны дзядуля і бабуля. Старыя адмовіліся пакінуць сваё селішча, і іх на вачах суседзяў, якіх немцы выгналі са сваіх двароў у цэнтр вёскі, расстралялі, а хату падпалілі. Старыя Кудзелькі першымі з усіх беражанцаў адправіліся да Нябёсаў, як казалі часам пра памерлых Мішкава мама. Да вечара ў Беражанцы, якая мела некалькі доўгіх вуліц і выселкі, не засталася ніводнага цэлага будынка, толькі чарнелі каміны спаленых хат.

На досвітку наступнага дня, калі вёска датлела і навокал назаўжды ўсталывалася гнятлівая мёртвая цішыня, толькі нелюдзімы вецер гнаў па небе цяжкія хмары, з лесу вярнуліся на свае спаленыя паселішчы нямногія яе ацалелыя жыхары.

Матруна была ні жывая ні мёртвая. Яна пачарнела ад гора. Доўга галасіла на тым пажарышчы, памінаючы сваіх забітых, а пасля спаленых сваякоў ды ўсіх добрых людзей, якія згарэлі, як свечкі.

Старая груша на дзедавым паселішчы не пацярпела ад агню. Стоячы ля яе, Мішка моцна абняў і не адпускаў ад сябе, як мог супакойваў сваю сястрычку. Кацярынка плакала, ажно захлёбвалася слязьмі, не да канца, відаць, усведамляючы, чаму такая няўцешная яе маці? Бо калі мама плакала, значыць, адбылося нешта кепскае...

Мішка ж трымаўся з усёй моцы. Не плакаў. Хаця ж разумеў, але не хацеў прымаць сэрцам, што няма больш на свеце ні добрага дзеда Антона, ні такой ласкавай бабулі Волькі.

Дзеці былі галодныя. І Мішка не-не ды і кідаў позірк на чорную, амаль не кранутую агнём печ з засланкай. Думаў: а можа, там, у печы, дагэтуль стаіць чыгунок з бульбай, які прыставіла на дзень бабуля Волька? Ці блінцы-картаплянікі, якімі са здорам яна не адзін раз частавала ўнукаў...

Не, ён не асмеліцца пайсці туды, да печы... Там жа, нават толькі падумаць страшна, маці з суседкамі нядаўна закапалі ў зямлю недалёка ад калодзежа рэшткі абгарэлых дзеда і бабы. Ды і не мог ён кінуць сястрычку тут, і не толькі таму, што мама так загадала, шкада яму Кацярынку, ой як шкада! Яна ж зусім маленькая і сама нічога не ўмее і не ведае, што рабіць. Ды і маму Мішка заўсёды слухаецца. І плакаць ён не будзе, не маленькі ўжо, не дзяўчынка. І ўвогуле яму нельга плакаць. І вось чаму...

Тата, калі ў апошні раз прыходзіў дадому з партызанскага атрада, забараніў яму, свайму сыну, хныкаць, а тым больш пускаць слязу па любым выпадку. Мужчыны, так і сказаў, — не плачуць. Што б ні здарылася. Тата Васіль — добры, але строгі. Ён наказаў Мішку ва ўсім слухацца маму, шкадаваць і берагчы, як зрэнку вока, сваю сястрычку Кацьку, якая яшчэ зусім малая, мала чаго ведае, яшчэ менш разумее. «А ты ўжо вялікі хлопец у мяне! Яшчэ трохі — і жаніць будзем! Вунь і нявеста табе падрастае — Агрыпініна Палінка!..»

Эх, тата!.. Мішка саромеўся, а пасля злаваў, калі нават малыя пацвельвалі з яго і Палінкі: «Цілі-цілі-цеста — жаніх ды нявеста!» Дык то ж дзеці, а ён жа — дарослы! Хаця суседава старэйшая дачка яму дужа падабалася. Іх хаты былі побач. Малыя хораша сябравалі. Узімку Мішкава мама садзіла яго і Палінку на цёплую печ, давала ім па блінцы-картапляніку і загадвала разам чытаць стары буквар: нельга, каб дзеці былі непісьменныя, як Агрыпіна, Палінчына мама... Мішкава маці выprasіла гэты буквар у маладой настаўніцы, якая адразу, як пачалася вайна, з'ехала з вёскі, а новага настаўніка ім з раёна ўжо і не прыслалі. Матруна сама паказвала дзецям літары, вучыла будаваць склады і з іх словы. Хаця сама ледзьве чытала, але дзеці ўсё ж за зіму буквар сям-так агоралі. Пакуль мацяркі былі ў полі, Мішка і Палінка, наглядаючы за малымі, па чарзе чыталі па буквары... Другіх кніг не было, толькі даваенныя газеты, якія выпісваў Мішкаў тата.

Мішка надта любіў свайго бацьку. Дараваў яму пра Палінку сказанае. І абяцаў, што паслухае яго. Мама не будзе на яго скардзіцца. Ніколі-ніколі.

А потым прыйшлі ў іх хату ўзброеныя людзі. Мішка ведаў: гэта былі тавы сябры-партызаны. З імі быў партызанскі камандзір Пятроўскі. Ссунулі ў парозе з галоў шапкі. Пятроўскі паведаміў скрушную навіну: «Трымайцеся, Матруна Іванаўна. Няма больш на свеце нашага Васіля Кудзелькі. Храбрым разведчыкам быў, героем загінуў... І ты, Мішка, будзь мужны... Ты, сыноч, ужо вялікі...»

Бацькаў камандзір на развітанне моцна прыхіліў хлопчыка да сябе: «Мы адпомсцім, сыноч, за тату твайго!..» Колькі месяцаў прайшло, больш таго камандзіра Мішка і не бачыў. «Эх, каб жа пабачыў! А так, як даведацца: стрымаў той слова, яму дадзенае?!»

Так, Мішкавага бацькі не стала за паўгода да таго, як злыдні-фашысты спалілі яго Беражанку. А цяпер яны забралі жыццё не толькі ў дзеда і бабы, але і амаль ва ўсіх яго аднавяскоўцаў. А Мішка з сястрычкай і мамай выраставаліся цудам. Маладая сям'я Кудзелькаў ды яшчэ з пяць сем'яў да вайны пасяліліся крыху наводшыбе ад асноўнай вёскі: бацька, які працаваў лесніком, там пабудаваў новую хату. Казалі людзі пра іх, што жывуць выселкамі, у прылеску, хаця гэта была адна вёска. Нядобрае нешта пачула іх суседка, цётка Агрыпіна, якая першая ўгледзела, што на выселкі едзе машына з крыжом, а вёска патанае ўжо ў сцяне чорнага дыму. Не нарабіла б крыку, то і не збеглі б усе разам у лес — іх тады б чакаў такі ж самы лёс, як і астатніх беражанцаў.

Усё наплывала на памяць Мішкі, што было... Такая праўда: хлопец, хоць яму толькі дзевяць гадоў, цяпер, лічы, за дарослага, калі не браць у разлік яго мамку, і адзін мужчына ў сям'і. Памятаючы абяцанне, дадзенае тату Васілю, ён і сапраўды больш ад той размовы з ім ні разу не плакаў. Не меў права. І цяпер, у такую няпростую хвіліну, як мог, супакойваў маму і сястрычку. Хаця хлопчыку было страшна жыць без бацькі, без бабулі і дзядулі — самых дара-

гіх, родных яму людзей. Але ж, куды б яны ні збягалі ад ваеннай навалы, бяда крочыла ўслед, і нідзе нельга было ад яе схавацца.

3

Сон нібы адцураўся ад яго. Зноў і зноў Мішка прыгадваў, як жылі яны апошнія паўгода ў лесе...

Прыйшла страшная сакавіцкая раніца, калі некалькі сем'яў пагарэльцаў-уцекачоў, якія хаваліся ва ўрочышчы Бярознае, акружылі немцы ды выгналі з цёплых зямлянак. У палон патрапілі хворы дзед Андронік з нявесткай-удавой Агрыпінай і пяцёра яе дзяцей-сірот (бацька іх таксама працаваў лесніком, старэйшы сын Андроніка Мікола трагічна загінуў перад самай вайной, Мішка яго слаба памятае...). Ды яшчэ дзве цёткі — сёстры Ганна і Арына са сваімі дзецьмі, чые мужы былі на фронце. Але даўно ад іх не было ніякіх звестак. Ды яны, таксама сіроты Мішка ды Кацярынка, і мамка Матруна. Сямнаццаць чалавек немцы загналі на грузавую машыну з адкрытымі бартамі ды збіраліся везці неведама куды. Даўганосы перакладчык нібыта супакоіў: іх на новае месца адвязуць, вясну ў хатах будзеце сустракаць... Толькі яму мала хто паверыў. Ад кепскіх думак ратавала хіба тое, што адчувалася, як падбіралася на Палессе вясна, мароз крыху адлёг, а той дзень быў увогуле на дзіва ціхі, бязветраны. Што павязуць на згубу — стала вядома праз хвіліну.

Дзед Андронік — зусім стары чалавек, апошнія гады цяжка рухаўся нават з кіёчкам. Немцы яго падганялі, але ён не мог управіцца за маладымі і дзецьмі. І тут, на іх вачах, яго застрэлілі, а абмяклае цела ссунулі ў канаўку. Мішка ніколі не забудзе той апошні позірк выцвілых дзедавых вачэй, якімі ён, падаючы, глядзеў на яго і Палінку. Цётка Агрыпіна загаласіла па дзеду і хацела кінуцца да яго, але ёй адразу тыцнулі аўтаматам у спіну — яна ажно войкнула ад рэзкага болю, па нырках патрапіў фрыц, слёзы застылі ў яе вачах. Жанчына адразу забылася на старога і, што ёсць моцы, перадавала на рукі Мішкавай маме, якая ўжо была з дзецьмі на машыне, сваіх дзяцей...

Іх доўга везлі на нейкую станцыю, дзе фашысты сабралі ўжо шмат такіх жа, як яны, выгнанцаў з наседжаных куткоў. Тут чулася і беларуская, і руская, зрэдку нават украінская гамонка. Вакол — немцы з аўтаматамі, сабакі. Злосныя аўчаркі то тут, то там кідаліся на людзей, гатовыя былі загрызці любога. Гучалі час ад часу стрэлы — казалі, некага забілі, бо хацеў уцячы. Людзі трымаліся групкамі. Мішка па іх простаі сялянскай вопратцы і абутку — на нагах самасшытыя суконныя буркі з галошамі, мала хто ў валёнках — вызначыў, што яны не гарадскія, а з блізкіх і далёкіх вёсак. Ніхто не здагадаўся, навошта іх сюды сагналі. Жанчыны плакалі, прыгаворвалі-божжалі: «Не на добрае гэта, Госпадзі! Памром усе разам, згінем. Але каб толькі не мучыцца...»

Мішка заплюшчыў вочы. Сон ніяк не прыходзіў. Зноў паглядзеў на ахоўнікаў, якія грэліся ля вогнішча. У яго дзіцячай душы ўсё больш нараджаўся пратэст супраць гэтых нелюдзяў, якія іх, ні ў чым не вінаватых людзей, сагналі ў гэтае балота. І ад бяссілля хлопчык заплюшчыў вочы.

...На станцыі ўсіх разам перасадзілі ў цяплушкі, пад ногі немцы накідалі марожанага хлеба і рагаталі, як яго хапалі людзі. Ні Кудзелькам, ні Агрыпіне з дзецьмі, ні іншым суседзям нават такога харчу не дасталася. Нарэшце доўгі эшалон зрушыўся з месца.

ПАЭЗІЯ

Хведар Гурыновіч У СЭРЦЫ НЯСУ

Вершы

Гурыновіч Хведар Хведаравіч нарадзіўся 14 верасня 1950 года ў вёсцы Крывічы на Салігоршчыне. Закончыў факультэт журналістыкі БДУ. Амаль 30 гадоў працаваў у газеце беларускіх шахцёраў «Калійшчык Салігорска»: карэспандэнтам, адказным сакратаром, рэдактарам. Аўтар больш чым трох дзясяткаў кніг паэзіі і прозы як на беларускай, так і на рускай мове. Сем з іх адрасаваны юнаму чытачу. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Маўра. Заслужаны ветэран працы ААТ «Беларуськалій», Ганаровы грамадзянін Салігорскага раёна, Ганаровы член Беларускага таварыства паляўнічых і рыбаловаў.

МАЛАКО

Да драбніц прыпомнілася сёння,
Зашчымела, выйшла з берагоў:
Мама, шчэ й без срэбрынкі на скронях,
Доіць Кветку, што прыйшла з лугоў.

Кот ля ног уецца дурасліва.
Сонца не садзілася яшчэ.
І жуе карова жвачку; сліна
З языка зялёнага цячэ.

Тонкія струменьчыкі, як спіцы,
Жвава цыркаюць з усіх бакоў,
Весела празвоньваюць дайніцу,
Пакрываюць пенай малако.

А рагуля ўсё хвастом матляе:
Мух зганяе са спіны рудой.
— Піце, дзеткі. — Мама налівае
Нам у кубкі цёплы сырадой.

І чубкі дзіцячыя лагодзіць
Маміна пяшчотная рука...
Не, цяпер ужо нідзе не знойдзеш
Смачнага такога малака.

САЛІГОРСКІЯ ШАХЦЁРЫ

Добрага вам дня, нашчадкі славы
І дзядоў вядомых, і бацькоў,
Людзі доўгу, гонару і справы
З мужае кагорты гарнякоў!

Кожнага, сябры мае, уважце,
Кожны — знакамiты, родны, свой.
У забоі дзень гарняцкі ў шахце,
Як на фронце — на перадавой.

Вось яны — зайздросьце — мільянеры!
Справа тут, вядома ж, не ў грашах.
Не пра грошы, не — вазьміце ў веру, —
А пра справу думаюць спярша.

Па мільёне тон на іх рахунку —
Столькі здабылі яны руды,
Людзі найвышэйшага гатунку,
Ці ў гадах ужо, ці малады.

Вы пра іх не раз, канечне, чулі:
Так — у працы іх прыярытэт.
Кожны з іх праўдзівы, шчыры, чулы,
Сціплы, шчодры: вась такі партрэт

Я намаляваў бы, каб агораў
Дзіўнае майстэрства мастака.
Нашы салігорскія шахцёры
Шар зямны трымаюць на руках.

ПАДАННІ

Я сказ той бабульчын у сэрцы нясу,
Бо верылі ў тое вясковыя людзі:
«Жыве ў нашым лесе гарбаты лясун,
Натрапіш на сцежку яго — і заблудзіш».

Не толькі грыбныя мясціны адны
Ды ў садзе суседскім салодкія грушы,
Але і паданні сівой даўніны
Трывожылі нашы дзіцячыя душы.

Там казкі жылі ў запаведным бары.
І, шыракалобыя, быццам трамваі,
У футрах блакітных нямыя бабры
Купальскаю ноччу на плёс выплывалі.

Русалкі ляжалі ў сыпучым пяску,
І смех іх па водмелі жоўтай каціўся,
І па зеляняваму маладзіку
Зіхцела на іх шырачэзных хвасцісках.

У кожнай касе — залацісты каснік
Свяціўся; і ў тое няцяжка паверыць,
Што часам з прадоння і сам вадзянік
Выходзіў рачное багацце праверыць.

І ўсё хвалявалася ў рэчцы вада,
І бурбалкі доўга стралялі пад мостам...
О, казкі дзяцінства! А ўсё-ткі шкада,
Што мы тыя казкі забылі з узростам.

ПАПАРАЦЬ-КВЕТКА

Хацеў я кветку-папараць знайсці,
Каб ад яе стаць чуйным і відушчым.
Але яна хавалася ў трысці
Ці недзе ў запаведнай самай пушчы.

Я ночку выбіраў, каб як ярчэй
У небе поўня ясная свяціла.
Купальскіх столькі не даспаў начэй,
Што іх на цэлы месяц бы хапіла.

Аблазіў я і бліжнія бары,
І самыя далёкія дубровы.
Смяяліся з мяне мае сябры,
І нават родны бацька хмурыў бровы.

— Э-э, не, — казалі хлопцы, — будзеш ты
Такі ж, як і твае ўсе аднагодкі.
Яны й не зналі, колькі пекнаты
У спратах ночак чэрвеньскіх кароткіх.

Прызнаюся, я не знайшоў яе —
Той чараўнічай кветачкі купальскай.
Даведаўся затое, што пая
Салоўка салаўісе з млявай ласкай.

Я ведаю, пра што звiніць ручай,
Чаго дрыжыць асіна маладая,

Чаму сярод гусей такі адчай,
Калі яны радзіму пакідаюць.

Усё ж прамень відушчасці працяў
І чуйнасцю маё акрэсліў сэрца,
Бо нават шум звычайнага лісця
Напоўнены ўва мне глыбокім сэнсам.

КРЫНІЧКА МАЛЕНСТВА

Тры чвэрці веку з неба зніккі
Ляцелі і снягі мялі.
А ўсё яшчэ бруіць крынічка
Майго дзяцінства з-пад зямлі.

Яе завея не задзьмула,
І не засыпаў жвір рабы.
— Яна цякла, — казаў дзядуля, —
Калі і я маленькім быў.

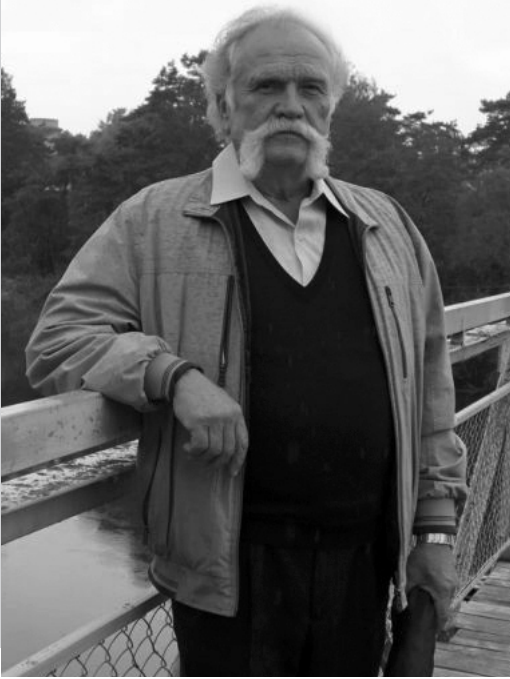
Узбоч ляска, навідавоку,
Жыве яна ў адной з лагчын.
Ваду з яе пілі мы ў спёку,
З грыбоў ці з ягад ідучы.

І адступала разам стома,
І становілася хада
Куды лягчэйшай; і да дома
Было цяпер — рукой падаць.

Бруіць крынічка; па нізінках
Цячэ струменьчыкам здаўна.
І, як дзіцячая слязінка, —
Такая светлая яна.

І з дна пясчынкі-залацінкі
Струмок раскідвае ўбакі —
Танюткі, быццам чарацінка,
А ўсё-ткі спраўненькі які!

Жыве, спавітая травойю,
Крынічка ў роднай старане.
Яна і ў старасці живою
Вадой падпітвае мяне.

ПРОЗА

Віктар Праўдзін У БАБЧЫНЕ

Апавяданне

Праўдзін Віктар Аляксандравіч нарадзіўся 11 мая 1955 года ў горадзе Лідзе Гродзенскай вобласці. Скончыў сярэдняю школу ў г. п. Шаркаўшчына Віцебскай вобласці. З 1973 па 1976 год служыў у ваенна-марскім флоце СССР. Скончыў Вышэйшую школу міліцыі МУС СССР і працаваў у праваахоўных органах. Пасля выхаду ў адстаўку быў намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Нёман», першым намеснікам старшыні ГА СБП, намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Полымя», галоўным рэдактарам выдавецтва «Мастацкая літаратура», першым сакратаром ГА СБП.

Аўтар кніг прозы «Візіцёр з Поўначы» (1991), «Боль (Сповідзь міліцыянера)» (1994), «Эксгумацыя» (1997), «Танцавальны марафон» (1998), «Шлях да Галгофы» (1999), «Нелюбімыя гінуць» (2010, першая кніга рамана), «Вяртанне з апраметнай» (2011), «Тайны минских перекрестков» (2013), «Іду насустрач» (2013), «Парыж, Эйфелева вежа і...» (2020) і інш. Лаўрэат Нацыянальнай літаратурнай прэміі.

Памяці майго сябра

Мікалая Міхайлавіча Мятліцкага прысвячаю

Міколу і гэтай ноччу не спалася... Не было сну і ў мінулую ноч, і ў пазамінулую... І, пэўна, бяссонніца была ад той нечаканай цішыні, цішыні незвычайнай, нават аглушальнай у сваёй безвыходнасці... Не супакойвалі ні зорнае неба, ні ўсмешлівы серп-месячык, на які ён у думках яшчэ маленькім спрабаваў накінуць з адзінокіх аблачынак ці то лёгкі капялюшык, ці то зімовую шапку-аблавушку, а то і прыгожую квяцістую хусцінку, якой маці ў непагадзь укрывала свае прыгожыя хвалістыя валасы. Яна абавязкова пакідала вясёлую кудзерку, што выбівалася на лоб з-пад хусткі, і гэтая пасмачка заўсёды ўзнямала ў бацькі настрой. Тады яго строгія, пастаянна заклапочаныя вочы цяплелі, вусны кранала таямнічая і да пары ім, маленькім Міколкам, не разгаданая ўсмешка. Але ця-

пер не краналі ні неба, ні месяц, ні усхваляванае сэрца, што трывожна грукала ў грудзях... Яго слязлівая душа больш не спрачалася з думкамі, яна поўнілася болем, пякучым і безуцешным...

Міколу паклікаў Бабчын, і ён прыехаў. Не!.. Не прыехаў, як гэта было заўсёды, а таямніча, абмінаючы міліцэйскія пасты, прабраўся вядомымі з дзяцінства ляснымі сцежкамі, прадзёрся праз непразнае кустоўе, і вось яна — родная хата, блізкая сэрцу яго вёска... Яшчэ нядаўна прыгожая і шумлівая, напоўненая бясхмарным шчаслівым жыццём аднавяскоўцаў, начнымі пералівамі гармоніка і дзявочым чыстым смехам, а цяпер адзінокая і сіратлівая. Яна шчымлівым болем смелела ў яго душы і быццам сілілася сказаць яму нешта важнае, сакральнае. Ён адчуваў гэта і чакаў... Чакаў, калі душа Бабчына адгукнецца на цяпер ужо яго покліч і пачне з ім гаварыць...

Не, Мікола не крануўся розумам, ён адчуваў сэрцам, узрушанай душой, кожнай кропелькай сваёй крыві, кожным сантыметрам цела, што Бабчын жывы, што гэтая сустрэча павінна здарыцца менавіта ноччу, здарыцца, калі ён сам адчуе з ім поўную еднасць... І сведкамі будуць далёкія і блізкія сэрцу зоры і месячык, загадкавы і адначасова бесклапотны. Ім будзе пра каго і пра што гаварыць, разам згадаць былое... Згадаць моўчкі, цяпер ужо як бы без голасу...

Узрадаваўся Мікола, міжвольна, быццам хтосьці настойліва падказаў тэму гаворкі: «Безгалосыя дні»... І раптам да болю шчымлівы гул пчолкі, чамусьці ноччу, уварваўся ў святдомасць:

На полі у кветках атрутнага зла,
Не чуючы ўтомы, шчыруе пчала...

«Бабчын, чаму пчала?.. — палілася ў думках нямая гаворка. — Я прыйшоў... Я хацеў даведацца:

Чаму я тут ізноў
Між ядзернай аблавы?..»

Адказу не было. Нечакана шумліва адазваўся стары клён. Мікола расчыніў акно, і адразу казытлівым водарам напоўніўся пакой. Флёксы некалі садзіла маці і вельмі іх любіла. Калі кветкі зацвіталі, маці клікала сына: «Зірні, Міколка, падзівіся... Гэта ж Божанька стварыў гэткую прыгажосць... І ты дапамог бы маці, прапалоў...»

Міжвольна выкацілася гарачая сляза... Сягоння ён не толькі флёксы, не толькі Бабчын — усю зямлю гатовы прапалоць, каб толькі ачысціць ад стронцыю і ўсялякіх смяротных для чалавека і ўсяго жывога радыенуклідаў... Ігольчатым болем у скронях адгукнулася Міколкава душа, ён прашаптаў:

Хіснецца вецер пругкай сілай —
І зум смяротны на слупах.
Над вёскі ядзернай магілай
Плыве нязвычны флёксаў пах...

На голас з-пад страхі адгукнуліся ластаўкі. Іх шчэбет імгненна нагадаў зусім іншы гук, пісклявы і трывожны:

Цененькі шчэбет.
Дазіметра піск...

.....
 Як гэта важка —
 Слухаць за ўсіх
 Ціўканне ваша
 Ё сенцах пустых...

Захацелася піць. Колькі мог панесці, столькі вады і прыхапіў, але ж ці надоўга хопіць двухлітровай бутлі? На радасць Міколу, па невядомай, хутчэй, Божай волі ў вёсцы захаваўся толькі адзін калодзеж з чыстай вадой. На ім была прымацавана шылда: «Чысты». Надпіс пазначаны для міліцыянераў, што нясуць патрульную службу, ахоўваюць выселеныя вёскі ад марадзёраў... Месціўся калодзеж у панадворку бацькоўскай хаты. Што гэта?.. Божы промысел?.. А як жа, яго тут чакалі!.. Выйшаў у панадворак, адкрыў вечка студні, пачаў паволі круціць калаўрот, апускаць вядро на ланцугу, а вусны ўжо шапталі:

... Мокры ланцуг... Вядро...
 Зноў калаўрот кручу я.

 Памяці тры глыткі
 З чыстай адзінай студні...

Незаўважна бралася на раніцу... І цішыня... Мёртвая цішыня... На сцяне, як у вязкім тумане, угледзеў фота цёткі, усміхнуўся, паздароўкаўся, сказаў:

Пішу вам, цётка Анюта,
 Двор — палын ды бильнёг.
 Хата — горам замкнута,
 У крапіве парог...

Пахадзіў па пакоі, ціха, са скрухай у голасе, усё яшчэ цётцы, прамовіў:

Памерла ўсё... У часе адышлося.
 І толькі неба — небама засталася...

Паглядзеў на гадзіннік, яшчэ даўні, з зязюляй. Ён заводзіў яго кожную раніцу, і зязюля ў адказ, быццам у падзяку, гучна, але зусім не весела, як раней, трывожна кувала праз кожныя паўгадзіны. Чамусьці згадаў учарашні дзень. Прыезджалі патрульныя, напаўнялі калодзежнай вадой армейскія біклагі, металічныя, колеру хакі. Каб не пачулі кування, інакш зловяць, аштрафуюць, напішуць на працу, давялося прыпыніць «зязюлю» і далей адысці ад вокнаў. У падполле не спускаўся: з пераказаў ведаў, што патрульныя занадта ўніклівыя, калі нешта ці некага шукаюць, абавязкова знойдуць. Служба... Ім не пазайздросціш, радыяцыя нікога не шкадуе...

Зірнуў на бацькавы кірзавыя боты з высокімі халявамі. Абцасы пасля ягоных «паходаў» па вёсцы засталіся ў ліпучай смале. Боты трохі малаватыя, трэба было добра пастарацца, каб нацягнуць на босую нагу... Цяпер тут без ботаў нельга... У першы вечар выйшаў на двор у гарадскіх бліскучых чаравіках і толькі ступіў з ганка, як адчуў нешта слізкае пад падэшвай... Яму зноў пашэнціла: абцасам прыціснуў галаву гадзюкі да цэментавай прыступкі... Не ўкусіла... Цяпер ад падобных нечаканасцей ратуець высокія халявы...

ПАЭЗІЯ

Тамара Бярэзіна ЗОРЫ Ў ДАЛОНЯХ

Вершы

Бярэзіна Тамара Іванайна нарадзілася 10 мая 1959 года ў вёсцы Бендары Вільнюскага раёна Літоўскай ССР. Скончыла Маладзечанскі палітэхнікум і Мінскі педагагічны інстытут. Працавала на фабрыцы мастацкіх вырабаў, станкабудаўнічым заводзе, настаўніцай у СШ № 5 г. Маладзечна. Выдала зборнікі вершаў і прозы «Карані і галіны» (2013), «Скарб спадчыны» (2018) і «Залатое жніво» (2023).

ЗОРЫ Ў ДАЛОНЯХ

Заплятае косы залатой саломай
На зыходзе лета жнівень-зоркасей,
Расыпае яблыкі на траве ля дома,
Адыходзіць лета ўсё шпарчэй, шпарчэй.

У туман схавае васільковы вечар
Ад чужога вока тайны маладых:
Пацалунак першы, цёплую сустрэчу,
У абдымках моцных палымяны ўздых.

Захавае памяць у далонях зоры
Трапяткім паведам, залатым святлом,
На жыццёвых сцежках дарагім узорам,
Застанецца ў сэрцы светлым абразком.

МАЙСКІ БУКЕТ

Калі хвалюе пахкі бэзу цвет,
Кіпяць сады чароўнасцю суквеццяў,
Прыносіш ты заўсёды мне букет,
Які расы агністым бляскам свеціць.

У гэтых кветках безліч хараства
 І свежай чысціні краса жывая,
 І круціцца ад шчасця галава,
 Калі букет у вазу апускаю.
 Я ўдзячна лёсу за цяпло тваёй душы,
 За прыгажосць, што нам дала прырода,
 І растаюць у сэрцы ледзяшы
 З такой харошай веснавой нагоды.

ЗАЛАТОЕ ЖНІВО

Ужо жаданае збылося,
 Сярпом зублёным зажынаю.
 Цяжкое хіліцца калоссе,
 Снапы багатыя складаю.

Дабром напоўняцца засекі:
 Любоўю, верай і надзеяй,
 Хоць хмар набухлыя павекі
 Прыкрылі сонца хісткім ценем.

Парой асенняй разумею,
 Што вынікі падводзіць рана.
 Вясну чакаю, каб засеяць
 Надзеі ніву апантана.

ПАКЛАНЮСЯ БЕЛАРУСІ

Мне нічога чужога не трэба,
 Прырасла я да роднай зямлі,
 Дзе пад чыстым сінеючым небам
 Моц даюць мне мае карані.

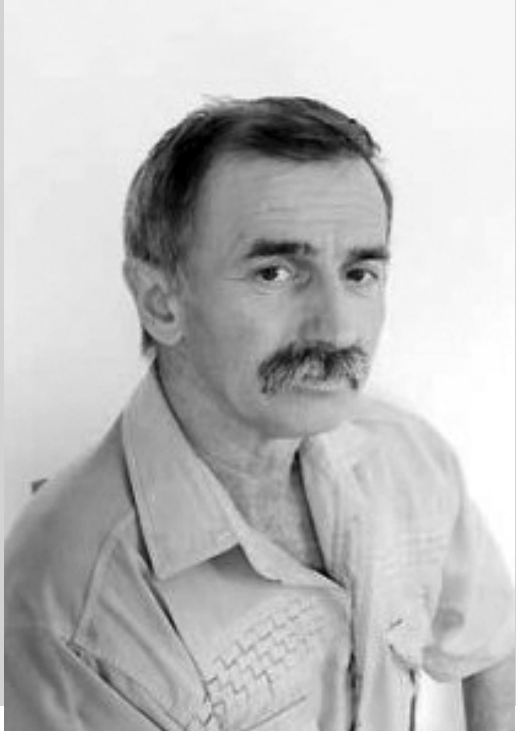
Вабіць некага сонечны вырай,
 Асляпляе нязвыклай красой,
 Мне ж усмешкай сяброўскаю шчырай
 Ззяе луг серабрыстай расой.

Тут сляды пахаваліся ў травах,
 Асалода ў багатых лясах,
 Захапленне ў цяністых дубравах,
 Шырыня і прастор на палях.

Я вады жыццядайнай нап'юся
 З невычэрпных народных крыніц.
 Пакланюся сваёй Беларусі,
 Што блішчыць арэолам зарніц.

Александр Быкаў

КАРОТКІЯ
АПАВЯДАННІ

Быкаў Аляксандр Генадзевіч нарадзіўся 7 верасня 1954 года ў горадзе Барысаве Мінскай вобласці. Скончыў факультэт журналістыкі БДУ (1985). Працаваў на розных пасадах у рэгіянальным друку (шматтыражная газета «Трыбуна» завода БАТЭ, Барысаўская аб'яднаная газета «Адзінства», газета Мядзельскага раёна «Нарачанская зара»). У 1975 годзе, падчас службы ў арміі, узнагароджаны медалём «За працоўную адзнаку» за ўдзел у ліквідацыі наступстваў падтаплення на Брэстчыне.

Аўтар паэтычных зборнікаў: «Кветка папараць» (2005), «Пад небам бусліным» (2007), «За межы круга» (2013), «І тым не менш» (2016), «Барысаўскі тракт» (2019), кнігі гумару «Пегас на сотках» (2018), а таксама кнігі прозы «Бабуліны макі» (2015). Пераможца Рэспубліканскага літаратурнага конкурсу «Залаты Купідон» за лепшы літаратурны твор 2013 года ў галіне паэзіі (кніга «За межы круга»).

СОН ПЕРАД ЮБІЛЕЕМ

Аб тым, што збіраецца шырока адсвяткаваць свой юбілей, баба Маня загадзя абвясціла ўсіх родных. Нарадзілася яна якраз на Каляды. Дзень гэты не толькі святочны для вернікаў, але і ўзаконены цяпер выхадны, не тое, як колісь. Нават далёкія госці здолеюць дабрацца, баба і ўнукаў чакае. Прыкінула: збярэ чалавек трыццаць, не менш. Цеснавата і тлумна будзе ў старэнькай хаце, але, калі з добрай нагоды, — гэта толькі ў радасць. За штодзённай мітуснёй і стрэцца няма калі, а тут няхай паспрабуюць не прыехаць! Ладнага кабачка закалола, пенсію прызапасіла на іншыя харчы-прысмакі. Жыццё, як ні кажу, пражыта немалое, і колькі там яшчэ засталася — аднаму Богу вядома. І так хочацца сустрэцца з роднымі, паўспамінаць.

За плячамі ў бабы Мані лёс звычайнай вясковай жанчыны. Доўгі, як баразна ў полі, што за ваколіцай, з нечаканымі вывертамі — там, дзе патрапіў на шляху сталёвага ляза недарэчны камень альбо кавалак дзірвану. Познім калядным вечарам, у чаканні заўтрашняга свята, перагортвае яна пакрысе жыццёвыя старонкі і прыгадвае найперш шчасце сваё жаночае — такое кароткае і такое

балючае. Чорная, як смоль, котка Машка скокнула з-пад лаўкі ёй на калені і замурыла. Добрая котка, мышэй спраўна ловіць. А калі каму сцяжынку перабяжыць — невялікая бяда. Не верыць у гэтую прыкмету баба Маня. Бо ніхто, здаецца, не пераходзіў ёй дарогу, як замуж ішла за прыгожага чарнявага хлопца Мішку з суседняй вёскі...

Родная Малінаўка бабы Мані даволі вялікая — кіламетры з тры з канца ў канец, калі не больш. Не так блізка і да рэчкі. Ох, як бегла яна тады, спякотным днём, па бясконцы, здаецца, лузе! Проста не чула ног пад сабой. Ды чым бліжэй заставалася да рэчкі, тым больш запаволенымі, знясіленымі рабіліся крокі. Адна думка, як птушка ў клетцы, ліхаманкава гукала ў скроні: «Няма Мішы. Яе Мішы больш няма...» Нясцерпны боль раздзіраў грудзі, быццам усадзілі пад сэрца вострую касу. Здавалася, нішто ўжо не прымусіць хадзіць па гэтай зямлі, як рака дзяцінства спакойна і бессаромна прыняла чарговую чалавечую ахвяру.

— Як далей жыць думаеш? — спытала праз некалі дзён пасля пахавання мужа маладую ўдаву сяброўка.

— Развітаюся, пэўна, з паляводчай брыгадай, на свінаферму пайду, — адказала Марыя. — Заробкі там большыя, дзяцей жа трэба неяк уздымаць на ногі.

— Ці справішся?! Чацвёрэ ж іх у цябе.

— Я ўжо ўсё для сябе вырашыла, — ледзь прыкметна кранула вуснамі Марыя і, бразнуўшы вёдрамі, рашуча накіравалася да студні.

Маладая жанчына старалася трымацца ўпэўнена, каб не выклікаць да сябе жалю. Праўда, на людзей было грэх скардзіцца: калі папросіць, заўсёды дапамогуць. Тую ж бульбачку пасадзіць-выкапаць, сена прывезці для кароўкі з лугу. І сёстры родныя паблізу, не кінуць у бядзе. Толькі тваю работу ўсё роўна ніхто не зробіць. Уставала а палове шостаі, распальвала печ, каб паспець прыгатаваць дзецям адначасова сняданак і абед, а тыя ўжо самастойна збіраліся ў школу. Хуценька супакойвала прыгатаваным яшчэ звечара варывам парася, даіла карову. І пасля, кінуўшы таропкі позірк на старэнькі гадзіннік на сцяне, бегла на ферму. Летам — па пыльнай вуліцы ў выбоінах, узімку — замеценай дарогай, цяляючы гумовымі ботамі ў след калгаснага трактара.

Кожны раз позна ўвечары ногі ледзь не адвальваліся ад стомленасці, але ніколі не схібіла Марыя ні дома, ні на працы, не дала сабе паслаблення. Прыемна было, калі на калгасным сходзе давалі прэміі і граматы, падарункі. Ды ван аднойчы атрымала, вялікім дэфіцытам па тым часе быў. Недзе далёка ў шуфлядцы, сярод шматлікіх значкоў і папер, ляжыць медаль «Ветэран працы». Так ні разу і не паказалася з ім на людзях. Сорамна неяк было, падумаючы аднавяскоўцы, што фанабэрыцца.

Спрацаваныя рукі Марыі, чырвоныя, як бурак, так і не зведалі моднага крэму, і вусны ніколі не фарбавала. Як думаць пра гэта, калі нават у бліжэйшы лес у ягады-грыбы рэдка выбіралася. Вяртаючыся з фермы, заводзілі з дзяўчатамі пад настрой якую-небудзь народную песню, і на момант лягчэй рабілася на душы, стомленасць пакідала цела. Сумныя, раздумлівыя былі тыя песні. Бо ад сэрца ішлі, ад жыцця. Шкада, што цяпер забываюцца, ды і няма каму іх

спяваць. Усё более ў вёсцы хат з пустымі вокнамі. Вунь і сусед Макарыч паехаў мінулым летам на пясчанае ўзвышша, што спрэс усеяна крыжамі, паклалі яго спачываць сярод дзядоў і прадзедаў. Асірацела яшчэ адно жылло, і толькі старэнькая груша, быццам нічога не здарылася, зноў зацвіце вясной. Гаспадар так і не сабраўся спілаваць яе на дровы.

Дзяцей улетку ўсё менш і менш. Жыць у горадзе імкнуцца вяскоўцы. Глядзяць там, у сваіх шматпавярховіках, на свет праз дзвярное вочка, здараецца, і прозвішча суседа не ведаюць. Дзіўна. Хаця для горада, напэўна, з'ява натуральная, зашмат там народу. Калі з кожным вітацца, язык забаліць! Сама Марыя наведвалася ў горад рэдка. Як дзяцей нараджала ды апошнія гады — якраз пайшлі вяселлі ва ўнукаў і пляменнікаў. Як не наведзець! Праўда, доўга гасцяваць у каменных гмахх не вытрымлівала і, адбыўшы «фэст», з нецярплівасцю вярталася ў родныя мясціны. Туды, дзе і стаіць пад шатамі тоўстых ліп яе родная хата, якую будавалі колісь з Мішам, каб звіць там утульнае і шчаслівае гняздзечка. Чорны, глыбокі вір паглынуў назаўсёды яе суджанага. Двойчы ў адну і тую ж раку не ўступіш, сцвярджае прымаўка. Як не бывае і двух каханняў, што б ні казала цяпер моладзь. Мо таму і замуж больш не пайшла...

Ад гэтых нялёгкіх успамінаў баба Маня цяжка ўздыхнула і, паціху варухнуўшыся ў ложку, кінула позірк на гадзіннік. Было ўжо амаль дванаццаць. Так позна яна ніколі не клалася, хіба што ў маладосці. Заўтра ўжо зварыць каўбасы, паставіць у печ бульбу ў чыгунку, дастане з гарышча вэнджаны кумпак — самая смаката на вясковым стале, не лічачы яечні са скваркамі. Нарэшце агарнуў сон, нямоцны і трывожны. І праз яго раптам пачула, як быццам нехта грукнуў у дзверы. Паціху расчыніліся дзве паловы, завешаныя прыгожымі бялюткімі фіранкамі, і ў пакоі з'явілася знаёмая да болю постаць. У прыцемках убачыла стройнага маладога мужчыну, які моўчкі пазіраў на яе. Сэрца здрыганулася ад нечаканасці, а вусны так і не здолелі разамкнуцца, каб крыкнуць: «Міша, гэта ты?!» Але ён пачуў.

— Я, Марыя. Я... Прабач, што патрывожыў. Дай чаго сагрэцца, надта ўжо сцюдзёная ў рэчцы вада, змерз зусім...

Баба Маня адчула, як мужчынская рука дакранулася да яе ссівелых, рэдкіх валасоў, адчула ўжо забытую пяшчоту пальцаў на твары. Яе вусны пацягнуліся насустрач нязведанаму, шчымліва-радаснаму. Памкнулася прыўзняцца з ложка і... прачнулася. Праз няшчыльна занавешаныя фіранкі на вокнах прабівалася месяцовае святло, а ў начной цішыні выразна было чуваць, як скрабецца недзе за сцяной бессаромная галодная мышка. «Дачакалася ўсё ж такі, за заўтрашнім святочным сталом мы будзем разам!» — падумала ці змроіла баба Маня і зноў заплушчыла вочы, каб ужо да самай раніцы не бачыць ніякіх сноў.

АРАТЫ

Вёска жыла сваім павольным, будзённым жыццём, і Прохару часам здавалася, што за вокнамі ягонай хаты і ўвогуле нічога асаблівага не адбываецца.

ПАЭЗІЯ

Святлана Літвінчык МОЙ ДОМ

Вершы

Літвінчык (Ігнацюк) Святлана Іванаўна нарадзілася 2 ліпеня 1963 года ў вёсцы Клепачы Бераставіцкага раёна. Пасля заканчэння Пагранічнай СШ (1980 год) паступіла на філалагічны факультэт БДУ. У 1985 годзе па размеркаванні трапіла ў Елкаўскую СШ Зэльвенскага раёна, дзе працуе і сёння настаўнікам беларускай мовы і літаратуры. З 2002 па 2021 год працавала намеснікам дырэктара па вучэбнай рабоце ў той жа школе. З вершамі друкавалася ў калектыўных зборніках «Зоры над Зальвянкай», «Голас надзеі».

Складальнік і аўтар кнігі ўспамінаў пра Сынковіцкую царкву «Сынковічы. Вернасць і вера» (2023 год).

ВЕЧНЫЯ СЛОВЫ...

Ноч і ранак.
Цемра й світанак.
Боль і цярпенне.
Палон, вызваленне.
Любоў і нянавіць.
Шчырасць і зайздрасць.
Каханне, расплата.
Сяброўства і здрада.
Хлусня і прызнанне.
Патрэба й жаданне.
Карысць і сардэчнасць.
Імгненне і вечнасць...
Вечныя словы,
А гучаць, як новыя...

ЖАДАННЕ

Ад узмаху журавоў,
 Ад звону сініх рэчак,
 Ад курганоў бацькоўскіх і магіл,
 Ад песень і замоў
 І ад калядных свечак
 Сваю любоў нясу
 Да краю, што мне міл.
 Ад гоману дуброў,
 Ад шэпту сосен гонкіх,
 Ад пераліваў песень баравых
 Ідзе мая любоў
 Да гродзенскай старонкі
 І да людзей,
 Так сэрцу дарагіх.
 Мне хочацца аб ёй
 Сказаць усім на свеце.
 Я веру, што ў мяне на гэта хопіць сіл.
 Каб аб любові маёй
 Пачуў крылаты вецер
 І па зямлі яе
 Стагоддзямі насіў.

ЖУРАЎЛІ ЛЯЦЯЦЫ!

О, як прыемна ў неба глянуць,
 Калі з далёкіх берагоў,
 Як быццам маем яблынь замець,
 Ляцяць пярнатыя дамоў.

Ляцяць то клінам, чарадою,
 То роўным шнурам жураўлі.
 Каб зноў убачыцца з зямлёю,
 Каб прыгарнуць яе палі.

І родным небам апавіты,
 Імкнуцца ў любы край хутчэй.
 А я гляджу ў прасцяг блакіту,
 І не магу адняць вачэй.

Плыве над Белай Руссю песня,
 «Курлы-курлы» — ляціць здаля.
 То птушкі хорам напрудвесні
 Табе пяюць, мая зямля.

ПАЭЗІЯ

Аляксандра Жалязнова

ТОЕ,
ШТО НАМ БЛІЗКА

Вершы

Жалязнова Аляксандра Дзмітрыеўна нарадзілася 7 ліпеня 1999 года ў Гомелі. Скончыла Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт. Друкавалася ў часопісе «Маладосць». У «Полымі» друкуецца ўпершыню.

БЛІЗКА

Калі адлік пачнецца ў новы дзень
І дакрануцца вуліц сонца рыскі,
Не пакідай сваіх старых надзей,
А прыгадай ты тое, што нам блізка.

Калі спявае птушачка ў бары,
Нібы твая матуля над калыскай,
І лёгка дзьмуць ласкавыя вятры,
Паразважай пра тое, што нам блізка.

Калі пральюцца моцныя дажджы,
І будзе на дарогах вельмі слізка,
Нічога абсалютна не кажы,
Адчуй нарэшце тое, што нам блізка.

Свой розум і сваё сумленне май,
І рук не апускай ніколі нізка,
Чужое паважаць не забывай,
Ды не губляй жа тое, што нам блізка.

Таццяна Лаўрык

ГІСТОРЫКА-РЭВАЛЮЦЫЙНЫ РАМАН У ТВОР- ЧАСЦІ ЛЕАНІДА ДАЙНЕКІ: ДЫЛОГІЯ «ЛЮДЗІ І МАЛАНКІ», «ЗАПОМНІМ СЯБЕ МАЛАДЫМІ»

Лаўрык Таццяна Анатольеўна — загадчыца аддзела бібліятэчнага ўстава дзяржаўнай установы культуры «Мінская абласная бібліятэка імя А. С. Пушкіна».

Падзеі пачатку XX ст. — Першая сусветная вайна, Кастрычніцкая рэвалюцыя, першыя гады станаўлення савецкай улады — адбіліся на развіцці савецкай літаратуры і праблематыцы твораў тых гадоў. У 1920—1930-я гг. на рэвалюцыйную тэму была створана вялікая колькасць пражайтных твораў сучаснікамі тых даўніх падзей. Ігар Шаладонаў адзначаў, што майстры слова 1920-х гг. імкнуліся ў апісанні гэтага востраканфліктнага моманту гісторыі народа «ўтрымліваць у сваіх творах жыццёвую плынь на шлях духоўнасці, праўды і справядлівасці» [1, с. 397]. З найбольш маштабных твораў, прысвечаных падзеям адзначанага перыяду, неабходна назваць наступныя: «Сокі цаліны» (1922) Цішкі Гартнага, «Сцежкі-дарожкі» (1928) Міхася Зарэцкага, «Віленскія камунары» (1934; першае выданне — 1965) Максіма Гарэцкага, «Праз гады» (1934) Платона Галавача і іншыя. Разам з тым вельмі шырока была прадстаўлена рэвалюцыйная тэматыка ў апавяданнях сталых аўтараў (Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Цішкі Гартнага, Максіма Гарэцкага) і маладых пісьменнікаў (Кузьмы Чорнага, Міхася Лынькова, Адама Бабарэкі, Платона Галавача, Міхася Чарота, Міколы Нікановіча і інш.).

У беларускай літаратуры ў 1960—1980 гады мастакі слова таксама звярталіся да знакавых для народа гістарычных падзей пачатку XX ст. Можна адзначыць наступныя творы: «На парозе будучыні» (1964) Міколы Лобана, «Людзі і маланкі» (1978), «Запомнім сябе маладымі» (1981) Леаніда Дайнекі, «Пабуджаныя» (1988) Генрыха Далідовіча і іншыя. Пісьменнікі перадавалі сваё бачанне, паводнаму асэнсоўвалі, пераглядалі гістарычныя падзеі тых далёкіх часоў.

Неабходна зразумець, што сабой уяўляюць гісторыка-рэвалюцыйныя раманы і ці можам мы аднесці такую прозу да гістарычнай. Вольга Шынкарэнка адзначала, што гісторыка-рэвалюцыйны раман — «гэта самастойнае жанравы-відавое ўтварэнне, якое развіваецца па сваіх законах, адрознае па пафасу і паэтыцы, а таму наўрад ці мэтазгодна ўключаць яго ў сферу даследавання ўласна гістарычнай прозы» [2, с. 120]. Разам з тым даследчык гістарычнага рамана ЗША у 1990-х гг. Н. Знаменская вызначала магчымасць аднесці творы рэвалюцыйнай тэматыкі да гістарычных пры пэўных умовах, якія прасочваюцца ў тэксце твора: «адлюстраванне часовай дыстанцыі (дзеянне адбываецца ў мінулым), наяўнасць гістарычнай асобы альбо асобаў, гістарычны каларыт, адлюстраванне гістарычнага канфлікту ці падзеі, уласна гісторыка-мастацкая праблематыка» [3, с. 156].

Гісторыка-рэвалюцыйная дылогія «Людзі і маланкі» і «Запомнім сябе ма-ладымі» Леаніда Дайнекі — першыя раманы майстра гістарычнай прозы, у якіх апісваюцца падзеі Першай сусветнай вайны, Кастрычніцкай рэвалюцыі, а таксама паслярэвалюцыйныя часы, апавядаецца пра Першы Усебеларускі з’езд, часы змагання беларусаў з немцамі пасля захопу краіны кайзераўскімі войскамі.

Узяцца за гістарычны перыяд пачатку XX ст. для Леаніда Дайнекі было вельмі смела, улічваючы, што на той час большая ўвага надавалася падзеям нядаўна закончанай Другой сусветнай вайны. На момант стварэння кніг праблема беларускага нацыянальнага Адраджэння пачатку XX ст. не была адкрытай тэмай і не паспела атрымаць шматаспектнага асэнсавання ў гістарычнай літаратуры БССР [4, с. 254].

У цэнтры твора — лёс сялянскай сям’і, змены ў якой адбываюцца пад уплывам падзей пачатку XX ст. — Першай сусветнай вайны, Кастрычніцкай рэвалюцыі, паслярэвалюцыйных часоў, гадоў Грамадзянскай вайны. Прычым аўтар не абмяжоўваецца паказам толькі рэвалюцыйнай вёскі. Падзейны план у дылогіі досыць шырокі — вёска, горад, фронт, партызанскі атрад [5, с. 6]. Галоўнымі героямі раманаў выступаюць актыўныя людзі з сацыяльных нізоў, гэта нерэальныя, выдуманая героі.

У раманах аўтар падымае праблему нацыянальнага самавызначэння беларусаў, але яго голас не гучыць выразна; праблематыка раскрываецца праз словы, учынкi герояў, выпрабаванні, праз якія яны праходзяць. Гістарычныя падзеі прасочваюцца ў творы праз жыццёвыя дарогі двух братоў — Кузьмы і Антона Радзімовічаў.

Аўтар звяртае ўвагу на ўклад жыцця насельніцтва, падрабязна апісвае дэталі побыту, перадае думкі і клопаты сям’і Радзімовічаў, для якіх на той час галоўным было выжыць, здабыць кавалак хлеба. Старэйшы брат Кузьма — вайсковец, прайшоў фронт, апынуўся ў Чырвоным войску, ён упэўнены, што ідзе правільным шляхам, падтрымлівае бальшавікоў і верыць новай уладзе. У пачатку XX ст. беларусы не ўспрымалі сябе як асобная нацыя, называлі сябе тутэйшымі, мужыкамі, пра што сведчыць эпізод з Кузьмой Радзімовічам. Пасля рэвалюцыі паводле загаду Часовага ўраду ў арміі пачалі фарміраваць нацыянальныя часці, куды размяркоўвалі салдат. Кузьма не ведаў, хто ён па нацыянальнасці: па месцы жыхарства — Ігуменскі павет, Мінская губерня, яго можна было б аднесці да палякаў, але ён быў праваслаўнай веры і па-польску гаварыць не ўмеў. Як сам сябе вызначыў Кузьма, ён — «мужыцкай нацыі» [6, с. 97].

Праз вобраз Аркадзя Гайкевіча — сына пана, які быў членам Беларускай сацыялістычнай грамады, аўтар спрабуе падняць праблему адносін інтэлігенцыі да рэвалюцыі, пошукі і шляхі свайго лёсу і месца падчас рэвалюцыйных пераўтварэнняў. Да такой тэмы ў свой час звяртаўся М. Зарэцкі ў рамане «Сцежкі-дарожкі», аднак ў Зарэцкага інтэлігент Лясніцкі прымае рэвалюцыю, становіцца бальшавіком. У канцы рамана галоўны герой — інтэлігент у першым пакаленні, адчувае, што ўжо не чужы сярод простых людзей: «А Лясніцкі чуў гэтую прыязную блізкасць сялян і ад гэтага поўніўся радасна-свежай энергіяй і думаў з уцехай, што цяпер няма і следу колішняй чорнай варожасці, што цяпер ён свой тут, родны для ўсіх» [7, с. 372].

Інтэлігенцыя, якая стаяла паміж рабочым класам, сялянствам і пануючым класам, імкнулася адрадіць Беларусь як дзяржаву, аднак заставалася асоб-

най сілай, не зразумелай ні народу, ні пануючаму класу. У рамане Леаніда Дайнекі Аркадзь Гайкевіч спрабуе аднаўляць нацыянальную культуру, мову. Ён адчувае сябе патрыётам-беларусам, але яго вобраз неадназначны, хутчэй адмоўны. Пасля таго, як Усебеларускі з'езд, на якім прысутнічаў ён разам з Антонам Радзімовічам, быў разогнаны, Аркадзь і Антон Радзімовіч трапляюць да польскіх легіянераў, змагаюцца супраць Чырвонай арміі.

Лёс братоў Кузьмы і Антона Радзімовічаў адлюстроўваюць два напрамкі ў разгортванні гістарычных падзей, сімвалізуюць два шляхі, якія выбірае мясцовае насельніцтва: падтрымку ўлады бальшавікоў і антыбальшавіцкую барацьбу, дзейнасць партый, якія фарміраваліся ў гэты пераломны гістарычны перыяд, — эсэраў, Беларускай сацыялістычнай грамады. У рамане «Запомнім сябе маладымі» пісьменнік згадвае і іншыя партыі: акцябрыстаў, кадэтаў, сацыял-дэмакратычную групу «Спартак». Кузьма Радзімовіч знаходзіўся на фронце, калі адбылася рэвалюцыя, яго запрашаюць у сялянскую партыю сацыялістаў-рэвалюцыянераў (партыю беларускіх эсэраў).

Паспрабаваў пісьменнік паказаць «пошукі сябе» праз вобраз Антона Радзімовіча, гэты герой нагадвае самога пісьменніка. З дапамогай Антона быў створаны тэатральны гурток, ён пісаў для яго сцэнарыі выступленняў. Герой адчуваў, што ён не падобны на сваіх аднавяскоўцаў, яго цікавіць іншае. Антон падпадае пад уплыў Аркадзя Гайкевіча, які накіроўвае яго на Усебеларускі ўстаноўчы сход прадстаўніком ад Чмялёўскага валаснога земства, фактычна ад Беларускай сацыялістычнай грамады, якая не мела вялікай падтрымкі сярод сялянства. Герой накіроўваецца на з'езд, па дарозе на яго напалі ваўкі, якія разадралі торбачку. У зале схода ён зноў думае пра ваўкоў, бо такімі ён бачыць членаў з'езда — усіх тых, хто абмяркоўваў незалежнасць Беларусі: воўчая зграя, у якой халодныя жалезныя зубы, а іх дыханне як вецер перад бурай. Усебеларускі ўстаноўчы сход паказаны вачыма простага селяніна — Антона, які не разумее, што адбываецца, чаго хочучь дэлегаты.

Лёс падзяліў двух братоў, і яны апынуліся, як гавораць, «па розныя бакі барыкады». Кузьма змагаецца за савецкую ўладу ў партызанскім атрадзе, у канцы дылогіі ён трапляе ў Маскву на канферэнцыю беларускіх секцый РКП(б), дзе абмяркоўвалася стварэнне Беларускай Савецкай Рэспублікі. Антон апынуўся ў польскім войску Доўбар-Мусніцкага, паспеў папрацаваць і на немцаў. Ён адчуваў, што гэта яго ўсё глыбей засмоктвае, але змяніць нічога не мог, таму заканчвае жыццё самагубствам, не маючы надзеі на выйсце.

Літаратуразнавец Дзмітрый Бугаёў адзначыў унутраны стан Антона, які адлюстроўваў пустату душы героя: «Трапіўшы да эсэраў, якія штурхаюць хлопца да польскіх легіянераў з корпуса Доўбар-Мусніцкага, ён усё больш выразна пачынае ўсведамляць, што заходзіць у тупік. Уражліва праз адпаведна афарбаваныя эмацыянальна-настраёвыя пейзажныя штрыхі, тужлівы роздум персанажа і скупы, але выразны аўтарскі каментарый, перадае аўтар Антонаву непрыкаянасць і беспрытульнасць, яго душэўнае адзіноцтва і скруху» [8, с. 5].

Ганна Навасельцава вызначае гісторыка-рэвалюцыйную дылогію Леаніда Дайнекі і як сацыяльна-псіхалагічную прозу. У раманах назіраецца спроба пісьменніка «спалучыць элементы сацыяльна-бытавой і гістарычнай прозы. З мастацкага ўвасаблення станоўчых герояў у тыповых сацыяльна-гістарычных абставінах пачыналася сацыяльна-псіхалагічная інтэрпрэтацыя гісторыі» [9, с. 90].

«ХРОСНЫ БАЦЬКА»

З Міколам Мятліцкім мы пазнаёміліся недзе ў канцы 80-х гадоў мінулага стагоддзя. Кажу «недзе», бо, даўбог, дакладную дату ўжо не магу прыгадаць. Ведаю толькі, што адбылося гэта на кватэры Барыса Сачанкі. Мікола працаваў тады рэдактарам ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». Прадстаўляючы мяне, Барыс Іванавіч жартаўліва сказаў:

— Вось твой будучы аўтар. Глядзі ж, не крыўдзі яго...

Што адказаў Мікола, не згадаю, але запомніў яго ўважлівы, пранікліва-дапытлівы позірк. З таго часу пры сустрэчы мы цёпла віталіся, перакідваліся словам-другім і зноў на пэўны час разыходзіліся. Знаёмства не перарастала ў нешта большае. Гэтае «большае» — маецца на ўвазе сяброўства — пачалося тады, калі Мікола Міхайлавіч перайшоў на працу ў часопіс «Полымя», на пасаду галоўнага рэдактара.

Я зайшоў да яго, каб павіншаваць з новым, высокім прызначэннем. Мы разгаварыліся. Мікола з натхненнем стаў распавядаць пра план развіцця і абнаўлення старэйшага беларускага часопіса, а тады раптам прапанаваў:

— Ты павінен стаць нашым актыўным аўтарам. Калі што ёсць — прынось...

Я ўспомніў, што ў мяне недзе захоўваецца магнітафонны запіс выступлення Васіля Быкава ў Мінскай партыйнай школе, дзе я тады працаваў загадчыкам кафедры журналістыкі і літаратуры. Праслухаў я гэты запіс і зразумеў, што з яго можна зрабіць неблагую гутарку. Тое, што атрымалася, паказаў Міколу. Ён прачытаў і, ухвальна паклаўшы даланю на рукапіс, сказаў:

— Будзем друкаваць!

А праз некаторы час тэлефануе мне і просіць зайсці.

— Я тут падумаў... — сказаў ён, калі я пераступіў парог яго кабінета. — Чаму б табе не ўзяцца за цэлы цыкл такіх гутарак з вядомымі дзеячамі нацыянальнай культуры? У мяне нават і назва ўжо ёсць для такога цыкла — «Постаці».

Вось так з блаславення Міколы Мятліцкага «ўвязаўся» я ў няпростую і вельмі адказную працу, якой аддаў больш за дзесяць гадоў і ў выніку якой у «Полымі» было апублікавана каля дваццаці гутарак. Пазней яны склалі тры кнігі пад такой жа назвай — «Постаці».

З гэтай нагоды Мікола Міхайлавіч нават прысвяціў мне жартаўлівы верш:

Знайсці па духу родзіча
Ці з горада, ці з хутара,
Паклічце перш Прыгодзіча —
Адразу ўспыхне гутарка.
Сядзіць, удумна ўзрушаны,

Не з чаркаю налітаю —
 Гаворыць так нязмушана
 Ён з творчаю элітаю.
 Прымкне, нібы на выгане
 Бычка на кол вярочкаю,
 Патоў за сем ён выганіць
 Спрактыкаванай лоўкасцю.
 Сваёй жалезнай воляю
 Так сцісне суразмоўніка —
 Адрозніць той ці здолее
 Прыметнік ад назоўніка.
 І крокамі вясельмі
 Падальш ад рознай поскудзі
 Нясе Зіновій ў «Полымя»
 Эпохі новай постаці.

Так пачалося не толькі маё цеснае супрацоўніцтва з часопісам «Полымя», але і шчырае, шматгадовае сяброўства з яго галоўным рэдактарам. З таго часу я стаў Міколу Мятліцкага жартам і ўсур'ёз называць сваім «хросным бацькам».

ПА КОЛАСАВЫХ МЯСЦІНАХ

Аднойчы Мікола тэлефануе мне і кажа:

— Міхась Канстанцінавіч просіць з'ездзіць яшчэ раз на Пухавіччыну. Хоча развітацца з памятнымі мясцінамі...

Патлумачу: Міхась Канстанцінавіч — гэта малодшы сын Якуба Коласа, доктар фізіка-матэматычных навук, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР. Колькі год таму па ініцыятыве Міколы Міхайлавіча мы ўжо былі ў тых мясцінах на Пухавіччыне, дзе ў саракавых гадах мінулага стагоддзя летаваў з усім сваім сямействам Якуб Колас, а з 1960 па 1970 год адпачываў Міхась Канстанцінавіч, таксама разам з сям'ёю. Тады мы прайшлі левым берагам Свіслачы, улюбёнымі мясцінамі Коласа, наведалі знакаміты вусцяцкі грудок, не раз апеты народным песняром у сваіх вершах. Адзін з такіх вершаў Мікола прачытаў на памяць, чым вельмі ўсцешыў Міхася Канстанцінавіча.

І вось пагодлівым жнівеньскім ранкам мы тым жа складам прыехалі сюды зноў. Толькі на гэты раз рашылі пабываць на другім беразе Свіслачы — у Беразаны. Менавіта ў гэтай невялічкай лясной вёсачцы летаваў Якуб Колас і дзесяць гадоў запар адпачываў Міхась Канстанцінавіч.

Вядома ж, ад былой Беразянкі не засталося і следу. На месцы колішняй вёскі стаіць толькі помнік, на якім выбіты 43 прозвішчы. Гэтулькі жыхароў з дзевятнаццаці хат было спалена гітлераўцамі ў жніўні 1943 года. За тое, што на дарозе побач з вёскаю быў забіты партызанамі гітлераўскі паслугач, спаленыя жыўцом старыя і малыя. Малодшаму жыхару было два гадкі.

Пасля вайны дзесяць сядзіб былі адбудоўваны, але з гадамі іх усё менела і менела, і на пачатку 1980-х не засталося ніводнай хаты. Вёска пайшла ў нябыт, у вечнасць...

Мы хадзілі тымі мясцінамі, дзе колісь віравала жыццё, чуўся смех, дзявочыя песні, мыканне кароў, кукарэканне пеўняў. Цяпер тут толькі самотна шапацелі здзічэлыя яблыні на колішніх сядзібах, буяў неўміручы бэз ды журботна пагой-

У майстэрні народнага мастака Беларусі Івана Міско.
На здымку: Мікола Мятліцкі, Іван Міско, Міхась Міцкевіч і Зіновій Прыгодзіч.

дваліся вершаліны выгоністых соснаў. А калісьці, па ўспамінах Міхася Канстанцінавіча, тут быў поплаў, шаўковая травіца, а на беразе Свіслачы — шыкоўныя пляжы з залаціста-белага пяску. Берагі сённяшняй ракі зараслі кустоўем, аleşынамі, высокай, у рост чалавека, травой.

Журботна вільготніліся вочы Міхася Канстанцінавіча. Ён час ад часу адыходзіў ад нас убок і надоўга задумваўся аб нечым сваім. Мы ў такія хвіліны стараліся яго не турбаваць. Можа, гэта былі хвіліны спаткання са сваёй маладосцю, а можа, і развітання — як-ніяк чалавеку ішоў дзевяноста першы год. Ці прыедзе ён яшчэ калі сюды, дзе прайшлі яго лепшыя, самыя сонечныя дні?

Тым не менш, нягледзячы на ўзрост і хворыя ногі, Міхась Канстанцінавіч цэлых паўдня тупаў нароўні з намі — і праз лес да Свіслачы, і да мастка на Жалязянцы (колішняй меліярацыйнай канаве, дзе ў чысцюткай і цёплай вадзіцы купаліся ягоныя дзеці — Маша і Сяргей).

За тыя шэсць гадоў, што мы не бачыліся, Міхась Канстанцінавіч прыкметна здаў. Пацяжэў у хадзе, больш сумнымі сталі вочы, хаця яшчэ час ад часу, калі прыгадваў што-небудзь вясёлае, яны загараліся ранейшым бляскам і праменіліся чыстым і глыбокім блакітам. А вось памяць і цікавасць да навакольнага засталіся ранейшыя. Шмат расказваў на памяць сваіх і чужых эпіграм, без натугі называў дзясяткі прозвішчаў, лічбаў.

Падчас імправізаванага абеду, ля невялічкага цяпельца, Мікола вельмі гораа агітаваў Міхася Канстанцінавіча напісаць успаміны пра маці. А перад гэтым ён жа натхніў яго на кнігу «Апалены золак» — пра свайго сярэдняга брата Юрку, які загінуў у першыя месяцы вайны.

Але Міхась Канстанцінавіч, уздыхнуўшы, з прыкметным сумам сказаў:

— Не асілю ўжо... Наўрад ці ўдасца...

Мікола Мятліцкі
У ТЛУМЕ ДЗЁН ЗЯМНЫХ

Вершы

Горад мой, Мінск мой, прасторны, светлы,
На ўсіх паверхах заселены ўспамінамі.
Сэрца не верыць: вуліцы і праспекты
Сем дзясяткаў гадоў таму ляжалі руінамі.

На плошчы Колас, каля згарэлай хаты былой Купала —
Прысутныя ў кожным дні народныя песняры
(У дужках «нараджэнне — смерць» ім цесна стала)
Вітаюць мінскія раніцы, дні, вечары.

Проспект Незалежнасці архітэктурна адметны, шырокі,
На шыбах акон адбіткі ранішняга святла.
Ніколі не зглухнуць чутыя сэрцам крокі —
Тут Перамога, выцершы слёзы, ішла.

У завулку Вайсковым да вайны стаяла хаціна.
На соснах сягоння дзяркатыя ўскрыкі варон
З тугой нагадалі мне: серадольшага сына,
Юрку свайго, маці адсюль правяла на фронт.

Пад гэтымі соснамі недзе былі абдымкі апошнія
І апошні расстайны іх пацалунак.
Крокі мае ў парку Горкага познія,
Чую, як рэквіем грае вясна на галін струнах.

Алеямі парка Мележ хадзіў задуменны —
Дом, дзе жыў, побач, за Свіслаччу, —
У тыя ўнікаў лёсаломныя перамены,
Што хронікай сталі палескай —
нашай жыццёвай існасцю.

Горад мой годны, неўзабаве Дзень тысячагоддзя
Гляне светлымі вачамі юначымі.
Станеш гадзіннік наступнага тысячагоддзя заводзіць,
Хай будзе яно мірам і шчасцем пазначана!

2.04.2021

Акрэплі духам, на дарогу выйшлі —
Шыбуем у наступныя вякі.
Нас блаславіў на шлях той Усявышні,
Услед стаіўшы толькі ўздых гняткі.

Нялёгкай будзе, ведаў Ён, дарога,
Палітая і потам, і крывёй.
Мы не заўсёды ў сэрцы з імем Бога
У тлуме дзён зямных ішлі па ёй.

На рытвінах гісторыі суровай
Спаткнуцца-збіцца выпала не раз,
І Божэе заступніцкае слова
Не кожны дзень усцешна грэла нас.

Набіўшы за стагоддзі мноства шышак,
Пуцінаю, што ўдалеч павяла,
Нясём і сёння мы ў сабе той лішак
Пыхлівае нянавісці і зла.

Мы — брат на брата — учыняем сечы,
Не чуем голас ласкі і любві,
І свет наш, шматахварны, чалавечы.
Здаўна стаіць пад Богам на крыві.

22.08.2021

Сенны каснік на іголках сасны...
Густа разліты водар лясны...
Дзед барадаты ў вячэрняй смуге
Глейкай дарогаю сена вязе.
Лапкі хваіны кратаюць скронь.
З сілы астатняе тужыцца конь.
Пругка нацягнуты лейцы ў руках.
Ззаду крадзеца дзесь першы мой страх.
Седзячы побач, гляджу на каня.
Толькі й ратуе, відаць, вышыня.
Воўк той зубасты — страх — недзе знік!
«Вунь яна, вёска!» — радасці ўсклік.
Воблака сеннае ўжо на двары...
... Памятны водбліск вячэрняй зары.

10.08.2021

Уладзімір Караткевіч

«ЯКІ Ж МЫ БАГАТЫ НАРОД...»

З запісных кніжак. 1971 г.

9—17(?) жніўня 1971 г.

Наведванне Бярэзінскага запаведніка

ў складзе здымачнай групы кінастудыі «Беларусьфільм»

Пасля зімы, пасля спраў, часам нудных і непрыемных, пасля грызні, якой агрызаешся на інтрыгі, наклёп і прамы крытычны данос, пасля пакутных дзён і начэй за пісьмовым сталом вецер даносіць раптам у адчыненую фортку першы павеў вясны.

Пачынаецца лепшае, што ёсць на зямлі: вандраванні. І пішаш тады лепшае ў свеце: вершы, і песні, і апавяданні. І вочы п'юць, усмоктваюць усё, што вакол, на цэлую зіму, калі будзе ўсё тое самае, аб чым пісаць грэх.

П'юць, як скура п'е, запасіць на ўсю зіму сонечную цеплыню.

Вандраванні — мой лепшы козыр у беспаспяховай пакуль гульні з тымі, хто ўпарта, лобам у мур упёршыся, бубніць, што я рамантык. Якая рамантыка? Усё гэта я вынасіў, **бачыў**. І, значыць, «ізм» ператвараецца ў просты **сродак адбору**, не болей. Адзін бачыць адно, другі — другое. Так зустраена маё вока, мае сэрца і душа, і іншымі яны быць не могуць. Бачу я ў сялянскай хаце не толькі ночвы, дзе кісне бялізна, а і галінкі бярозы, заторкнутыя за ікону, і старую алеаграфію, не толькі <пропуск слова>, а і кошык для галубоў пад вільчыкам. І рэальных людзей са зморшчынамі і сівымі валасамі, якіх чорт ведае чаму лічаць выгадкамі рамантычнай башкі, калі я магу пералічыць усе плямы на іх паляўнічых куртках, калі я магу паказаць вам фатаграфію кожнага з іх (рамантычныя фантомы, як усе ведаюць, не могуць пакінуць свайго адбітку на плёнцы). Бадзяга — гэта так, валацуга, які лезе паўсюль, — гэта так; чалавек, які бачыць свет нейк іначай павернутым бокам — гэта так. Але й не болей.

Яны, аднак, упарта трымаюцца за сваё, нават пасля непрыемных сюрпрызаў. «Рамантычны» герой раптам вылаяўся матам — гатовы адказ: «рамантычная толькі тканіна яго твораў, а лексіка агульнанародная». І яшчэ нешта такое. Як быццам можа быць пісьменнік, лексіка якога **не** агульнанародная. І наогул, хаця такое і з намі, грэшнымі, здараецца, усё ж ратуй нас божа ад частага ўжывання такой... агульнанароднай.

Лепяць і лепяць ярлыкі. А я проста штодня шукаю і знаходжу прыгоды, як гэта можа зрабіць **кожны** чалавек, і не робіць толькі або па закаранелай лянцы, або па прыроджанай слепаце. Шукаю, а іначай хаця ў пятлю лезь. Шукаю, і таму, колькі б мне ні было адпушчана дзён, я перад канцом сваім скажу,

што правёў іх годна і цікава, як то належыць чалавеку: убачыў сам і дзяліўся ўбачаным з іншымі.

«Рамантызм!» І ўсё менш пачынаю я з гадамі паважаць такія выказванні нават дужа годных людзей. Час, калі літаратуру дзялілі, як пірог, на вялікія «ізмы», мінуў. Я не рамантык і не сентыменталіст, і не які-небудзь яшчэ «іст».

Я проста «ёсць» я, Караткевіч, з дзвюма нагамі (пакуль), двума вачыма і вушамі, адным носам і адным сэрцам, з 5 ўдадатнымі якасцямі і 95 недахопамі. Такім вы мяне і прымайце, калі хочаце, калі вам хаця крыху цікава тое, што я кажу вам.

9 жніўня. Панядзелак.

Дзень няшчасцяў. Раніцай Сплашноў¹: абавязкова на кінастудыю. Прыехаў. Пасля з шафёрам павёз дакументы. Няправільна аформіў. Па дарозе ўпала люстра з машыны. Завезлі дакументы Валі². Грузіліся. Паехалі за Міхаілам Пятровічам Ананьіным³.

Пакуль стаялі — міліцыя аштрафавала шафёра на 50 капеек за тое, што машына «УАЗ-452» не прайшла тэхасмотру. Дыялог з ўлюбезнымі ўзаемнымі ўхмылкамі. Як я яго сабе ўяўляў.

Пасля забыў паслаць Ірма грошы. Пасля С. І. забыў каўбасу цвёрдага вэнджання.

Склад экспедыцыі:

Сплашноў С. І., рэжысёр.

— Іда Самойлаўна, яго жонка, гаспадыня.

— Ірма Ісакавіч Каган⁴.

— Барыс Іосифович Каганович.

— Дубинский Анатолий Ильич.

— Яўгені Васільевіч Сідоранка, дырэктар.

— Ананьін Міхаіл Пятровіч, фатограф.

— Караткевіч Уладзімір Сямёнавіч.

Пасля запраўка з блытанінай. Пасля дарога. Тая ж узгорыстая Лагойшчына. Расказваў М. І. і Ірме, якія мясціны самыя прыгожыя на Беларусі. Скаргі М. І. на транспарт. Прыезд на цэнтральную базу запаведніка, дзе, як нам гаварылі ў Мінску, і гасцініца, і рэстаран, і нават кефір ёсць. Гасцініцу рамантуюць. Загадана: «не адкладваць ані дня». Рыхтуюцца. Рэстаран — сталоўка тады, калі летам тут студэнты, а цяпер — буфет, бо нашто ж трымаць кухара.

Павезлі ў лясніцтва Рожна, за 16 км. Адсюль абедаць будзем у Бягомлі, таксама 16. Умовы для працы — суцэльны бляск.

¹ Сплашноў Сяргей Іванавіч (1907—1979) — беларускі савецкі акцёр, рэжысёр і сцэнарыст. Заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

² Валя — Караткевіч Валянціна Браніславаўна (1934—1983), жонка пісьменніка, кандыдат гістарычных навук.

³ Ананьін Міхаіл Пятровіч (1912—1991) — беларускі фатограф, журналіст. Заслужаны работнік культуры БССР. У. Караткевіч з'яўляецца аўтарам уступных тэкстаў да фотаальбомаў «Краявіды Беларусі» («Калі на Зямлі ёсць казачныя краіны...», 1968), «Белавежская пушча» («На самым захадзе маёй Беларусі...», ?), у якія ўключаны каляровыя фатаграфіі А. і М. Ананьіных.

⁴ Каган Ірма Ісакавіч (нар. 1947) — беларускі кінааператар, з 1971 г. — аператар кінастудыі «Беларусьфільм».

Ліліяна Анцух:

«ЗНАЙСЦІ СВАЮ СЦЯЖЫНУ І БЫЦЬ ЗАПАТРАБАВАНЫМ»

За тры дзесяцігоддзі работы ў выдавецтве «Чатыры чвэрці» Ліліяна Анцух спалучыла ў сабе самыя лепшыя рысы дзелавога кіраўніка, творчай асобы, апекуна маладых, абярэжніка талентаў. У многім яе жыццё — літаратурны працэс: выданне кніг, правядзенне прэзентацый, работа з аўтарамі...

Ліліяна Фёдараўна са сваім выдавецкім і творчым вопытам — бясспрэчны літаратуразнаўца. Яе досвед, погляды на жыццё і літаратуру — нагода для гэтага інтэрв'ю.

— Ліліяна Фёдараўна, давайце пачнём з таго, што рабіць чалавеку, калі ён, як яму здаецца, напісаў раман або стварыў нізку геніяльных вершаў?

— Перш за ўсё, варта параіць пачаткоўцу «апрабіраваць» свой твор на чытачу праз часопісы, газеты і нават інтэрнэт. Пры гэтым трэба разумець, што з вершамі будзе прасцей — два-тры і талент відавочны. Складаней раманісту: тут прыйдзеца ўважліва адбіраць фрагменты твора, каб у рэдактараў склалася цэльная карціна сюжэта і яны змаглі ацаніць яго вартасці.

Не зашкодзяць парады прафесійнага літаратара. Важна, каб чалавек, які бярэцца за прыро, быў сам начытаны, добра ведаў мову. Гэта нават не абмяркоўваецца.

— І вось аўтар даведаўся пра Ваша выдавецтва. Да якой размовы яму трэба рыхтавацца?

— Асноўныя пытанні выкладзены на сайце выдавецтва www.4-4.by у форме «Заяўкі для аўтара». Размова атрымаецца больш прадуктыўнай, калі рэдактар даведаецца, адкуль аўтар родам, чым займаецца, ці былі раней публікацыі, пра што распавядаецца ў творы і іншае. Сінопсiс і фрагмент твора дапоўняць агульную карціну.

— А як адмовіць аўтару? Напэўна ж, здараецца і такое...

— Зразумела, адмаўляем. І доволі часта. Сёння не піша, як кажуць, толькі лянівы. Многія ўпэўнены, што калі да ўсяго ёсць і ўласныя сродкі, то любое выдавецтва гатова з радасцю расчыніць дзверы. А з кніжкай — ты ўжо пісьменнік! Каб адмовіць такому аўтару, рэдактар павінен правесці вялікую работу: прааналізаваць тэкст, выявіць недахопы і аргументавана, даходліва

кожны год ушаноўвае некаторыя нашы працы. Ёсць адзнакі міжнародных конкурсаў, у тым ліку конкурсу «Мастацтва кнігі дзяржаў-удзельніц Садружнасці Незалежных Дзяржаў», а таксама шматлікіх міжнародных літаратурных прэмій. Прыносіць вялікае задавальненне, калі аўтары нашых кніг атрымваюць нацыянальныя і міжнародныя прэміі. Такіх у нас няма, і найперш за кнігі з серый «Нашы духоўныя каштоўнасці», «Дзеці вайны», «Культурная спадчына Беларусі» і інш., а таксама альбомы, прысвечаныя нацыянальнаму мастацтву, асобныя кнігі выбітных пісьменнікаў.

— **А, увогуле, выдавецтва — наколькі гэта паспяховы занятак?**

— Паспяховасць залежыць ад многіх складнікаў: якія мэты пастаўлены перад калектывам, хто ўваходзіць у спіс надзеленых правам вызначэння прыярытэтаў руху калектыву, як улічваюцца калегіяльныя рашэнні: пры адборы аўтараў і кніг для публікацыі.

Напэўна, узрост выдавецтва ў 30 гадоў — гэта таксама прыкмета калі не паспяховасці, дык павагі чытача дакладна. Нягледзячы на розныя цяжкасці, мы не збочылі з дарогі.

— **У прыватнасці, гісторыя Вашага выдавецтва — гэта гісторыя незалежнай Беларусі. Як праз кнігу Вы адчуваеце рух, подых, настрой краіны?**

— Пульс часу не можа не адбівацца на кнігавыдавецкай справе. У нечым былі мы першапраходцамі, як, напрыклад, тады, калі на хвалі адраджэння духоўнасці ў нас нарадзілася ідэя праекта «Нашы духоўныя каштоўнасці», які меў на мэце папулярызацыю хрысціянскіх ісцін. Грамадства шукала арыенціры далейшага развіцця, а без іх разумення і веры гэта было б недасягальна. Людзі згубілі жыццёвую апору і моц сваіх продкаў — паўплывала атэістычнае выхаванне. Кожны чалавек ішоў па жыцці сваім шляхам. А новы — для многіх пачаўся ад храма. Як, дарэчы, і для мяне асабіста. Сёння мы ўважліва сочым за падзеямі ў свеце, таму адчуць настрой краіны не складае вялікіх цяжкасцей. Да таго ж гэтаму спрыяюць і абраныя намі аўтары — іх пазіцыя, ацэнка руху ў краіне яскрава праяўляюцца на старонках твораў.

— **На прыкладзе Вашага выдавецтва як адчуваеца націск электроннай эпохі?**

— Націск электроннай эпохі, як і ўсе выдаўцы, адчуваем, безумоўна. Але трэба адзначыць, што гэта толькі падштурхоўвае да пошуку новых шляхоў да чытача.

— **Як, на Ваш погляд, афармленне кнігі ўплывае на чытача? Казуць, маладыя — гэта візуалы. Ім патрэбны персанальны інтэлектуальны інтэрфейс, такі, як, напрыклад, кніга.**

— Афармленню друкаванай кнігі мы надаём шмат увагі, бо нават вокладка літаратурна-мастацкага выдання — гэта ўжо поле прыцягнення, своеасаблівае запрашэнне пазнаёміцца. Нас радуе маладое пакаленне дызайнераў, шукаем найбольш таленавітых, тых, што валодаюць камп'ютарнымі праграмамі, маюць вобразнае мысленне, любяць чытаць кнігі. Інтэрфейс, канешне, заваяваў увагу маладых, але лічым, што аформленая па-сучаснаму, з густам друкаваная кніга будзе добра спалучацца з ім.

Алесь Карлюкевіч

ЛЮСТЭРКА Ё МАСТАЦКУЮ МІНУЎШЧЫНУ

Пісьменнікі Гродзеншчыны — у зборніку «Бацькаўшчына»

«Патрыятызм абавязкова павінен быць духам усіх гуманітарных навук, духам усяго выкладання...» — выснова вядомага расійскага літаратуразнаўцы, культуролага, гісторыка-медывіста, лінгвіста Д. С. Ліхачова (Лихачев, Д. С. Земля родная / Д. С. Лихачёв. — М. : Просвещение, 1983. — 256 с.). І важная праява гэтага — краязнаўчы складнік, зварот да роднага, блізкага матэрыялу. Перш-наперш — у вывучэнні, даследаванні мастацкай літаратуры, як у агульнаадукацыйнай школе, так і ва ўніверсітэтах, у сярэдніх спецыяльных навучальных установах.

Важна, збіраючы краязнаўчы, радзімазнаўчы матэрыял для выхаваўчага і адукацыйнага працэсу, улічваць шырыню зацікаўленняў мастакоў роднага слова. Не так лёгка зрабіць гэта, аглядаючы творчасць паэтаў і пражанцаў паасобку. І часам выключная роля ў вырашэнні гэтай задачы належыць тэматычным зборнікам. Як, напрыклад, кнізе серыі «Бацькаўшчына», заснаванай каля трох дзесяцігоддзяў назад выдавецтвам «Юнацтва». Укладальнікам усіх зборнікаў выступіў паэт, пражан, публіцыст, перакладчык, краязнаўца Сяргей Сцяпанавіч Панізнік. Гэта вядомы аўтар паэтычных кніг «Кастры Купалля», «Палявая пошта», «А пісар земскі...», «Крона надзеі», мастацкіх і публіцыстычных твораў, прысвечаных Асвейскай трагедыі ў час Вялікай Айчыннай вайны, «вогненным вёскам» на Віцебшчыне. Сяргей Панізнік — стваральнік літаратурна-краязнаўчага музея «На Шляху з грэкаў у варагі» ў в. Цінкаўцы Верхнядзвінскага раёна, а таксама — «Музея радзімазнаўства» пры сельскай бібліятэцы ў в. Лявонпаль.

Дзясяты па ліку зборнік гістарычнай літаратуры «Бацькаўшчына» (2002) быў прысвечаны 120-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа (Бацькаўшчына: 36. гіст. літ.: для сярэд. і ст. шк. узросту / Уклад., прадм. С. С. Панізніка; Маст. У. У. Коней. — Мінск : Маст. літ., 2002. — 414 с.). Пад адной вокладкай у шасці раздзелах сабраны мастацкія, публіцыстычныя і літаратурна-крытычныя творы больш як 100 аўтараў, у тым ліку і замежных пісьменнікаў.

Асобныя старонкі адметнага зборніка, які ўжо і сам па сабе з'яўляецца гістарычным фактам беларускага кнігадрукавання (дарэчы, пры накладзе ў 3000 экзэмпляраў, якія выйшлі ў свет з варштатаў Баранавіцкай узбуднянай друкарні ў жніўні 2002 года, у адрозненне ад іншых кніг, «коласаўска-купалаўскі» зборнік цяжка знайсці ў букіністычных аддзелах альбо на інтэрнэт-пляцоўках, якія гандлююць старой кнігай), змяшчаюць творы пісьменнікаў, якія нарадзіліся на Гродзеншчыне, жылі і працавалі ў Гродзенскім краі.

Народны пісьменнік Беларусі Васіль Быкаў у эсе «Якуб Колас» справядліва заўважае: «Купала і Колас у пачатку стагоддзя стаялі каля вытокаў новай беларускай літаратуры, адроджанай паэзіі; Коласу, апрача таго, было наканавана значна пасунуць у сваім развіцці нацыянальную прозу, удыхнуць у яе жывое

народнае жыццё — нялёгкае жыццё беларускага селяніна, якім ён быў сам па нараджэнні і па сутнасці заставаўся на працягу ўсіх сваіх год. Але, акрамя ўсяго, лёсу было патрэбна, каб гэты селянін стаў яшчэ і адным з першых беларускіх інтэлігентаў, і вось у гэтым дваадзінстве сапраўднай сялянскай сутнасці і нялёгка набытай духоўнасці сакрэт абаяльнасці коласаўскага таленту, таленту надзвычай зямной сілы, якая спакваля завалодала свядомасцю рабочых, сялян, інтэлігенцыі.

Колас — наш нацыянальны геній, класік савецкай літаратуры, які шмат разумеў і бачыў далёка — з вышыні свайго чалавечага вопыту і свайго цудоўнага таленту. І ў той жа час ён заставаўся чалавекам простым, да неверагоднага сціплым».

Васіль Быкаў, нягледзячы на маштаб сваёй занятасці, выключнае напружанне ў працы над уласнымі мастацкімі творамі, заўжды з увагай ставіўся да творчасці калег па літаратурным цэху, прачула пісаў пра вялікіх папярэднікаў. І ў гэтым выяўляецца яго пісьменніцкі і грамадзянскі характар, у гэтым — прыклад служэння літаратуры.

У дзясятым выпуску гадавіка «Бацькаўшчына» змешчаны і вершы гродзенскай паэтэсы Дануты Бічэль-Загнетавай: «Пінкавічы», «Каля помніка Янку Купалу ў Гародні». Вядома, што імя народнага песняра ўшанавана ў назвах вуліц у многіх паселішчах краіны. А помнікі класіку беларускай літаратуры ўсталяваны ў Мінску, Радашковічах, Вязынцы, Ляўках, Гомелі, а таксама — у Гродне, які быў пастаўлены ў 1964 годзе ў сувязі з прысваеннем у 1957 г. Гродзенскаму педагагічнаму інстытуту імя Янкі Купалы. Аўтар помніка — народны мастак СССР Заір Азгур. У вышэйзгаданым вершы Д. Бічэль-Загнетава падкрэслівае значнасць асобы Янкі Купалы ў сваім творчым станаўленні:

Каб ні кропелькі дня
ў прорву ночы не ўпала,
наш інстытут засланяў
ад непагоды Купала.

У Нёмане коней купалі,
а стрыглі вушамі вякі.
Барвовыя гваздзікі
ахоўвалі думы Купалы.

Табе экзамен здавала,
настаўнік строгі Купала,
за слова, скарб шчодры наш,
стаяць да апошняга тыдня,
пакуль не ўцалее наўсцяж
ні ценю адпетага злыдня...

Куды растрачана дужасць?
Колькі я тыдняў праспала?

Да памяці Вашай бяздушнасць
не даруецца, Янка Купала!

Вераніка Карлюкевіч

ІВАН ШАМЯКІН ВАЧЫМА КІТАЙСКАГА ЛІТАРАТУРАЗНАЎЦА ІН ЦЯНЬШЫ

Івана Шамякіна ў Кітаі шчыра любяць і добра знаёмы з яго творчасцю. Былі перакладзены і выдадзены яго раманы і аповесці «Снежныя зімы» (1972, 1973, 1994), «Атланты і карыятыды» (1980), «Глыбокая плынь» (1982), «Шлюбная ноч» (1984 і 1987), «Гандлярка і паэт» (1984), «Вазьму твой боль» (1984), «Сэрца на далоні» (1998), пенталогія «Трывожнае шчасце» (1984), зборнік апавяданняў «У Маскву» (1955, 1956) і іншыя. Але як памераць пісьменніцкі поспех? Найбольш выяўны індикатар — попыт у чытачоў. Падаецца, што кнігі Івана Шамякіна ў кантэксце перакладной літаратуры атрымалі даволі шырокае распаўсюджанне ў Кітаі. Агульны наклад усіх надрукаваных па-кітайску кніг беларускага пісьменніка склаў амаль паўмільёна экзэмпляраў. Яшчэ адным важным сведчаннем, ці прынялі замежнага аўтара ў літаратурную прастору іншай краіны, з'яўляецца наяўнасць або адсутнасць цікаўнасці да асобы і творчасці пісьменніка з боку прафесійных літаратурных крытыкаў і даследчыкаў. Менавіта з іх допісаў лягчэй за ўсё прасачыць, праз якія канцэпты, характэрныя для нацыянальнага літаратурнага спажывання, успрымаюць аўтара, ці зразумелі яго мастацкі пасыл у іншамоўным асяроддзі.

У якасці ілюстрацыі да гэтай ідэі прапануем увазе чытача артыкул «Вобраз маладых людзей у творчасці Шамякіна», напісаны Ін Цяньшы. З падзагалоўкам «Разважанні пасля перакладу» артыкул змешчаны як пасляслоўе да кітайскай кнігі 1984 года «Гандлярка і паэт», у якой пад адной вокладкай былі надрукаваны аповесці «Шлюбная ноч» і «Гандлярка і паэт» таксама ў перакладзе Ін Цяньшы (выд. «Джунго вэнь лянхэ чубань гунсы» (Пекін)).

Аповесць «Гандлярка і паэт» была напісана ў 1975 годзе, у наступным годзе — надрукавана ў часопісе «Полымя». Гэты твор стаў адкрыццём і для чытачоў, і для літаратурных крытыкаў. Спрэчнасць выклікаў нетыповы для тагачаснага савецкага мастацтва вобраз галоўнай гераіні — гандляркі з Камароўскага рынку Вольгі Ляновіч. У 1970-я гады менавіта за гэты вобраз найбольш папракалі пісьменніка. Кітайскі літаратуразнаўца і перакладчык Ін Цяньшы ў артыкуле «Вобраз маладых людзей у творчасці Шамякіна» абараняе Вольгу, якая «ўжо даўно запляміла сваё імя мяшчанскімі звычкамі», і аналізуе, чаму Шамякін зрабіў гэтую маладую жанчыну галоўнай гераіняй сваёй аповесці: «Яе жыццёвы вопыт і лад мыслення не пазбаўлены арыенціраў, але нянавісць змыла плямы з яе душы, а любоў да Радзімы ўрэшце перамагла любоў да дачкі. Вольга прайшла цяжкі і пакручасты шлях і стала «багіняй помсты». Яна некалькі разоў змяняла сваю ідэалагічную пазіцыю, але памерла гераічна, забраўшы ворагаў з сабою на той свет, — такія ўчынкi прадыхаваны жыццёвай праўдай. Варта сказаць, што стварэнне такога непаўторнага станойчага вобраза ў літаратурных творах мае больш глыбокі сэнс. «Ніхто не ідэальны»,

здыманне плям з душы Вольгі, ачышчэнне яе думак зможа па-іншаму натхніць маладых чытачоў».

Увогуле, Ін Цяньшы характарызуе Івана Шамякіна як пісьменніка-наватара, які стварыў новыя вобразы станоўчых герояў — прадстаўнікоў маладога пакалення. Шамякін раскажаў пра гісторыі з ваенных часоў, апісаныя за апошнія сорак гадоў «у тысячах твораў тысяч савецкіх пісьменнікаў». Але яго аповесці адрозніваюцца не толькі ад вядомых раманаў ваенных гадоў і першага пасляваеннага перыяду, дзе аўтары ў асноўным распавядалі пра лютасці ворага і гераічныя ўчынкі пад гнётам трагічных абставін, яны таксама непадобныя і на такія нашумелыя ў Савецкім Саюзе ваенныя творы 1960-1970-х гадоў, як «А зоры тут ціхія» ці «Жыві і помні». Ін Цяньшы адзначае, што праз шамякінскія аповесці можна пабачыць рух пісьменніка па творчым шляху, а поспех мастацтва і заключаецца ў спробе знайсці гэты іншы шлях: «Іван Шамякін, абавіраючыся на ўласныя эстэтычныя ідэалы і сваё разуменне новага чалавека ў літаратуры, з пазіцый маралі, этыкі і кахання раскрывае духоўную веліч і прыгажосць маладых людзей, якія ў ваенныя гады, не баючыся смерці, змагаліся за жыццё. Шамякінскія творы поўныя свежасці, яны надзелены сілай мастацкага ўплыву, які запальвае чытачоў рухацца наперад».

Аповесць «Шлюбная ноч» упершыню была надрукавана на старонках часопіса «Полымя» ў 1975 годзе. Выкладанне падзей у аповесці адбываецца ад першай асобы — ад імя простаі партызанскай сувязной Валі. Яна атрымала важнае заданне ад камандавання: ёй трэба правесці прыгажуню Машу, разведчыцу з «Вялікай зямлі», да Валінага жаніха, падпольшчыка Сцяпана, для здзяйснення сакрэтнага даручэння. Валя раўнавала і са злосцю прыкмячала Машыны «недахопы», але ўсё ж такі з усіх сіл стрымлівалася. Перакладчык Ін Цяньшы падкрэслівае, што Шамякіну ўдалося дасягнуць высокай ступені «непаўторнасці, выразнасці і шчырасці пачуццяў» у раскрыцці вобразаў Валі і Машы, расчуліць чытачоў, прывесці ва ўнісон эмоцыі чытача з пачуццямі аўтара: «...Раптоўная і неабгрунтаваная просьба Валі «зарэгістраваць шлюб» перад выкананнем задання, а таксама хвалі кахання, рэўнасці, нянавісці і захаплення да Машы, якія то раслі, то заціхалі, — такія паводзіны здаваліся натуральнымі. Таму, калі Валя разрыдалася, даведаўшыся, што Маша загінула, імкнучыся абараніць яе, выклікае ў чытача пачуццё спачування, і ён усё прабачае Валі».

Ін Цяньшы — пісьменнік, перакладчык, прафесар Нанкінскага ўніверсітэта. Ён нарадзіўся ў 1932 годзе ў горадзе Чжэньцзян правінцыі Цзянсу. У 1956 годзе скончыў факультэт замежных моў Сучжоўскага ўніверсітэта. Займаў пасады супрацоўніка і намесніка кіраўніка выканаўчага апарату Таварыства савецка-кітайскай дружбы Чжэньцзяна, выкладчыка Чжэньцзянскага педагагічнага вучылішча, дацэнта і прафесара Інстытута замежнай літаратуры Нанкінскага ўніверсітэта. Працаваў членам выканаўчага апарату Асацыяцыі перакладчыкаў Кітая, віцэ-прэзідэнтам і дарадцам Асацыяцыі перакладчыкаў правінцыі Цзянсу. Друкавацца пачаў у 1959 годзе. Уступіў у Асацыяцыю кітайскіх пісьменнікаў у 1984 годзе. Аўтар рамана «Чорнае брыво», манаграфіі «Макрадаследаванне сучаснай замежнай літаратуры», рэдактар зборнікаў «Выбраныя творы замежнай прозы», «Выбраныя апавяданні-навелы», «Выбраныя творы знакамітых пісьменнікаў», «Кітайская бібліятэка цягнікоў» і серыі «Шэдэўры сучаснай замежнай літаратуры», галоўны рэдактар серыі «Сучасныя знакамітыя гістарыч-

ныя і культурныя гарады Кітая». Ін Цяньшы пераклаў 13 раманаў і аповесцяў: «Зборнік раманаў Аляксандра Бяляева» (2-4 тамы) («Галава прафесара Доўэля», «Арыэль», «Дзівоснае вока» і інш.), «Мацней часу» Аляксандра Казанцава і інш. У 1989 годзе «Падручнік па руска-кітайскім перакладзе», галоўным рэцэнзентам якога выступіў Ін Цяньшы, атрымаў прэмію Нацыянальнай камісіі па адукацыі за выдатны падручнік для ўніверсітэтаў.

Цікава, што адну з аповесцей, «Шлюбную ноч», у Кітаі потым пераклалі яшчэ два разы. У выдавецтве «Гуанмін жыбаа чубаньшэ» (Пекін) таксама ў 1984 годзе яна была выдадзена асобнай кнігай у перакладзе Сінь Шаўкуя і Лінь Іна. У кнізе не было характэрных для перакладных выданняў у Кітаі нататак перакладчыка ці дадатковых звестак пра аўтара. Тонкая вокладка з кідкім дызайнам (на вокладцы намаляваны прыгожы хлопец і дзяўчына ў шлюбнай сукенцы), кішэннага памеру, і наклад даволі вялікі — 153300 экзэмпляраў. Складваецца ўражанне, што аповесць выдалі як твор хуткага спажывання, масавую літаратуру. Але ў гэтым няма супярэчнасці, і гэта суадносіцца з феноменам чытацкага ўспрымання Шамякіна, бо Івана Пятровіча нярэдка называюць айчынным пачынальнікам масліту. У 1987 годзе было надрукавана трэцяе пераўвасабленне на кітайскую мову аповесці «Шлюбная ноч». Выдавецтва «Хэйлунцзян жэньмінь чубаньшэ» (Харбін) выпусціла кнігу пад агульнай назвай «Тры жанчыны», куды былі ўключаны аповесці Канстанціна Сіманава і «Шлюбная ноч» Івана Шамякіна. Пераклад выканалі Чжун Дзін і Ань Юйчэнь.

Тры розныя кітайскія выданні аднаго і таго ж твора Івана Шамякіна дэманструюць, як па-рознаму можна ўспрымаць замежнага аўтара. Таму становіцца яшчэ больш цікава пазнаёміцца з падыходам Ін Цяньшы, які ў спробе патлумачыць пісьменніцкія матывы Івана Шамякіна не толькі звяртаецца да савецкіх літаратуразнаўчых крыніц і дае грамадска-палітычны кантэкст адлюстраваных у творы падзей, але і, галоўнае, — для лепшага разумення замежнага пісьменніка тонка ўплятае знаёмыя кітайскаму чытачу кітайскія культуралагічныя канцэпты.

ДАЛЯГЛЯДЫ

Ін Цяньшы

ВОБРАЗ МАЛАДЫХ ЛЮДЗЕЙ
У ТВОРЧАСЦІ ШАМЯКІНА

(Разважанні пасля перакладу)

Сучасны савецкі пісьменнік Іван Шамякін нарадзіўся ў сялянскай сям’і ў Беларусі ў 1921 годзе, удзельнічаў у антыфашысцкай вайне, у гады вайны ўступіў у Камуністычную партыю, потым настаўнічаў у сярэдняй школе. Зараз ён з’яўляецца Старшынёй Вярхоўнага Савета БССР, членам праўлення Саюза пісьменнікаў СССР. З 1954 г. (З 1954 г. намеснік старшыні, а першым намеснікам старшыні ён стаў у 1971 г. — В. К.) — першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Першыя творы Івана Шамякіна былі надрукаваны ў 1945 годзе, калі аўтару было ўсяго 24 гады, праз некалькі гадоў за раман «Глыбокая плынь» (1951) ён атрымаў Сталінскую прэмію. З гэтага часу Шамякін пераважна прысвяціў сябе стварэнню раманаў, апублікаваў «У добры час» (1953), «Крыніцы» (1957), «Сэрца на далоні» (1964, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР), «Атланты і карыятыды» (1974). Шамякін — майстар жанру аповесці. Аповесці з пенталогіі «Трывожнае шчасце» ўганараваны Дзяржаўнай прэміяй БССР па літаратуры ў 1965 і 1967 гадах.

Знаёмы кітайскаму чытачу раман пра вёску «Снежныя зімы» напісаны Шамякіным у 1970 годзе. Пачынаючы з 1970-х гадоў, ён актыўна звяртаўся да пэўнага жанру (напрыклад, аповесці «Першы генерал» (1970) і «Браня-поезд «Таварыш Ленін»» (1970)). Уключаныя ў гэту кнігу «Гандлярка і паэт» і «Шлюбная ноч» былі напісаны ў 1976 і 1977 гадах. Пасля публікацыі ў выдавецтве «Савецкі пісьменнік» яны ўвайшлі ў двухтомны збор твораў Івана Шамякіна, які пабачыў свет у 1980 г. у мінскім выдавецтве «Мастацкая літаратура». Знакаміты савецкі пісьменнік пасляваеннага часу, што пачаў пісаць у 1950—1960-я гады, Шамякін атрымаў высокую ацэнку ў савецкіх літаратурных колах, яго творы былі перакладзены на многія мовы свету,

Ін Цяньшы

Вокладка кнігі «Гандлярка і паэт».
Перакладчык Ін Цяньшы.

яны характарызуюцца «незалежным мысленнем» і цалкам адрозніваюцца ад старэйшага пакалення. Тым не менш погляд, які атрымаў больш шырокую ўвагу, заключаецца ў тым, што пісьменнікі, адштурхоўваючыся ад прыроды пераходу ад старой да новай эпохі, аналізуючы канфлікт паміж старым і новым, а таксама ўзаемасувязі і перапляценні штодзённага і гераічнага, павінны імкнуцца адлюстраваць складаны і багаты душэўны стан станоўчага героя, раскрываць яго ўнутраную дабрыву і прыгажосць. У сувязі з вялікімі зменамі ў грамадскім жыцці Савецкага Саюза значныя змены зазналі і эстэтычныя ідэалы ў літаратуры, што абумовіла разнастайнасць варыяцый у тыпажах станоўчага героя. У артыкуле «Савецкая літаратура і выхаванне новага чалавека», апублікаваным у «Літаратурнай газете» 4 сакавіка 1965 г., савецкі літаратуразнаўца Собалеў адзначаў: «Новыя літаратурныя героі дэманструюць агульныя новыя рысы — разважанні, дакопванне да сутнасці, часам проста правядзенне эксперыменту — усё гэта асаблівасці, характэрныя для літаратуры гэтых гадоў». Гледзячы на паспяховыя творы гэтага перыяду, не толькі героі, створаныя пісьменнікамі, валодаюць вышэйзгаданымі характарыстыкамі, але і некаторыя пісьменнікі самі нястомна праводзяць новыя пошукі ў сваёй творчасці. Дзве аповесці Івана Шамякіна, перакладзеныя для гэтай кнігі, таксама ў пэўнай ступені ілюструюць вынік няпростай руплівай працы даволі сталага пісьменніка, які апісаў полымя вайны — падзеі трыццацігадовай даўніны і стварыў вобразы станоўчых герояў — прадстаўнікоў маладога пакалення. Праз гэтыя творы мы бачым пошукі і рух пісьменніка па творчым шляху. Поспех мастацтва — у спробе знайсці іншы шлях. Нягледзячы на тое, што ў гэтых дзвюх аповесцях прасочваецца прасты і сур'ёзны стыль пісьменніка, які нарадзіўся ў сялянскай сям'і, яго палымяная любоў і нянавісць

прыцягнуўшы ўвагу замежнага чытача. Яму прысвоена званне народнага пісьменніка Беларусі.

«Гандлярка і паэт» і «Шлюбная ноч» былі напісаны і выдадзены ў той самы час, калі ў савецкіх літаратурных колах ужо прайшлі бурныя ідэалагічныя дыскусіі сярэдзіны 1950-х гадоў аб так званых «ідэальных героях» і завяршылася працяглая палеміка 1960-х гадоў аб тым, як не трэба пісаць і як правільна ствараць станоўчых герояў, і многія савецкія пісьменнікі зноў вярнуліся ў сваіх творах да пошуку адказу на пытанне пра станоўчага героя. У сярэдзіне 1960-х гадоў тэорыя «дэгераізацыі» была асабліва папулярная ў Савецкім Саюзе сярод некаторых «пісьменнікаў чацвёртага пакалення», якіх ужо не задавальняла замена станоўчага героя на «простага чалавека» і «маленькага чалавека». Моладзь у іх творах паказваецца як «піянеры новай хвалі»,

раскрываецца ў творах дзікім і нястрымным запалам. Праз вобразы маладых людзей, што вылучаюцца пры раскрыцці сюжэта, чытач можа адчуць энтузіязм і сардэчнасць аўтара ў прамалёўцы герояў, якія сталі натхненнем для сучаснай моладзі. У цэнтры гэтых аповесцяў Шамякіна — ваенныя гісторыі, апісаныя за апошнія сорок гадоў у тысячах твораў тысячаў савецкіх пісьменнікаў. Аднак гэтыя два творы адрозніваюцца не толькі ад некаторых вядомых раманаў ваенных гадоў і першага пасляваеннага перыяду (у большасці з якіх асноўная ўвага надаецца апісанню лютасці ворага і гераічных учынкаў у трагічных акалічнасцях, калі людзі абіралі смерць, чым здацца ворагу); яны таксама адрозніваюцца ад нашумелых у Савецкім Саюзе ваенных твораў 1960—1970-х гг., такіх як «А зоры тут ціхія» Барыса Васільева (1969)), «Жыві і помні» Валянціна Распуціна (1974) і іншых. (Перакладчык не будзе тут аналізаваць унікальныя асаблівасці гэтых твораў.) Іван Шамякін, абапіраючыся на ўласныя эстэтычныя ідэалы і сваё разуменне новага чалавека ў літаратуры, з пазіцыі маралі, этыкі і кахання раскрывае духоўную веліч і прыгажосць маладых людзей, якія ў ваенныя гады, не баючыся смерці, змагаліся за жыццё. Шамякінскія творы поўныя свежасці, яны надзелены сілай мастацкага ўплыву, які натхняе чытачоў рухацца наперад.

Пасля вайны Іван Шамякін заняўся пісьменніцкай дзейнасцю, у яго ранніх творах адлюстраваны галоўным чынам побыт жыхароў Мінскай вобласці, пейзажы рускіх лугоў і працоўныя дасягненні жыхароў роднай старонкі. Але памяць пра выгравіраваную глыбока ў сэрцы перажытую ім антыфашысцкую вайну на працягу дзесяцігоддзяў не пакідала пісьменніка. Ён не змог забыць вобразы шматлікіх маладых папличнікаў, якія аддалі жыццё за Айчыну, і гады не заглушылі яго пачуцці, наадварот, калі паасядаў пыл часу, крыштальны бляск гэтых вобразаў стаў яшчэ больш асяляльным. Вялікая колькасць аповесцяў і раманаў на ваенную тэматыку ў творчасці Івана Шамякіна ў 1970-я гады стала вынікам яго сутыкнення з рэальным жыццём, пісьменнік задумаўся над мінулым і зазірнуў у будучыню, і ў творчай рабоце выявіў сваё разуменне новага чалавека ў літаратуры — станоўчага героя. Падзеі адбыліся трыццаць гадоў таму, але іх удзельнікі, як жывыя, па-ранейшаму перад вачыма. Як аднойчы сказаў Лу Цзі: «У пачуццях маіх світанак ужо блішчыць: усё ярчэй, свяжэй яны; а рэчаіснасць вакол азараецца, свеціць, падыходзіць да мяне адусюль». З цягам часу па меры сталення думкі пісьменніка «пачуцці» ад сюжэта і «рэчаіснасць» вобразаў праходзяць шлях ад расплывістых абрысаў да выразных ліній. Гэты працэс пераходу да яснасці — фактычна ўдасканаленне эстэтычнага густу і ідэалаў пісьменніка.

Дзве аповесці, уключаныя ў гэтую кнігу, апісваюць гістарычныя падзеі пачатку 1940-х гадоў, калі грывнула вайна і Мінск апынуўся пад фашысцкай акупацыяй. Гэта час, калі жыццё падносіць людзям найцяжэйшыя выпрабаванні, вострае супрацьстаянне і сутыкненні. Крывая, вогненная барацьба, надзвычай пакутлівыя дні і ночы, небывалыя цяжкасці, наступаючыя небяспека і смерць, нечаканыя бедствы... Усё гэта не толькі стымулюе разнастайныя знешнія правы, дзеянні людзей, але і можа выявіць найтанчэйшыя трымценні чалавечай душы. Духоўны свет маладых людзей, якія шчыра любяць Радзіму, можа значна ўзнесціся ў полімі крыві і слёз, і іх жыццёвая сіла выявіцца ў поўнай меры. Гэта дае пісьменнікам шырокі прастор для вывучэння і адлюстравання маральна-этычных уяўленняў, любоўных пачуццяў і захапленняў моладзі ў гады вайны. Вядома, хоць прастор і шырокі, аднак у канчатковым выніку гэта не што іншае, як беды і поспехі дзейных асоб, іх жыццё і смерць, розныя су-

стрэчы, радасці і смутак. Толькі тады, калі пісьменнік укладае ў мастацкі вобраз поўнае захапленне, выбіраючы, ацэньваючы і пішучы з пачуццём, вобразы ў творах могуць мець сваю індывідуальнасць і самастойнае жыццё, здольнае на доўга ўзрушыць сэрцы чытачоў.

Маркс казаў: «Кожная кропля вады ззяе бясконцымі фарбамі пад сонечным святлом». Калі твор хоча ззяць «бясконцымі фарбамі» ў неабсяжным акіяне мастацтва, ён павінен прытрымлівацца ўнутраных законаў мастацтва. Леў Талстой у эсе «Пра мастацтва» адзначаў, што чым мацней задушэўнасць, тым лепшым будзе мастацкі твор. Узровень задушэўнасці залежыць ад непаўторнасці, выразнасці і шчырасці пачуццяў, якія перадае аўтар у творы. Гэты ўрываек можна апісаць трыма словамі: новы, глыбокі і праўдзівы. З гэтай пазіцыі і будзе мэтазгодней даць ацэнку мастацкім асаблівасцям дзвюх аповесцяў, уключаных у гэтую кнігу.

Валя ў «Шлюбнай ночы» — добрая і верная, але крыху па-дзіцячы наіўная партызанская сувязная. У пачатку аповесці мы дазнаемся, што яна ў неспакойным настроі: Валя атрымала важнае заданне — правесці разведчыцу з «Вялікай зямлі». Прыгожую, але крыху свавольную разведчыцу, гэтую «красуню» трэба было суправадзіць у горад да Валінага жаніха для канспіратыўнай работы. Яна раўнавала і са злосцю прыкмячала Машыны «недахопы», але ўсё ж такі з усіх сіл стрымлівалася, каб паспяхова выканаць заданне. Валя адрозніваецца ад Тані, Зоі і Гулі, а таксама ад Улі і Любы з «Маладой гвардыі» ці ад вобраза жанчыны-валяра з «А зоры тут ціхіх». Валя проста сувязная, якая перад вачыма ворага «бегае і перадае звесткі», сама гаворыць, што «праца яе лёгкая і рызкі няма». «Я болей не надта думаю пра катастрофу, якая можа нечакана напаткаць у любы момант». Валя не падпадала жорсткім катаванням з боку ворагаў, але гэтая прастадушная, апантаная каханнем дзяўчына заўсёды перажывае за свайго жаніха Сцяпана. Невыказную падазронасць з-за Машынага з'яўлення невядома адкуль выклікала ў Валі трывогу і віну, але такім жа шчырым было і яе жаданне шчасця. Таму і чытачы, назіраючы за развіццём сюжэта, шкадуюць дзяўчыну і турбуюцца пра яе шчасце. Напружаныя сцэны ў аповесці часта акрэсліваюцца ўсяго некалькімі штрихамі, каб не толькі паказаць, што разведчыца Маша прыгожая і знешне, і добрая душой, але і праз зменлівыя ацэнкі і пільныя назіранні Валі стварыць падманлівую заслону таямнічасці вакол Машы. Эпізоды, калі Маша, аголеная, на беразе ракі забівае злодзея-паліцая і машынальна прабіраецца праз варожы блокпост, напісаны трапна і выклікаюць давер. Нарэшце, у «шлюбную ноч» Маша адкрыла сваё сэрца, яе шчымыя аповед быў прасякнуты непаўторным і ацверажальным пачуццём неверагоднага ўздыму і натхнення. Высакароднасць, адданасць прынцыпам і дабрадзейнасць маладых людзей, узгадаваных ў полімі вайны, знайшлі ўвабленне ў яркіх і велічных вобразах герояў.

У аповесці «Гандлярка і паэт» Алесь, які ледзь пазбег смерці, паказаны як знясілены, слабы і па-дзіцячы наіўны паэт. Ён прагне барацьбы і помсты, але не можа пакінуць Вольгу, гандлярку, якая выратавала яму жыццё і адарыла гарачай любоўю. Вольга, жонка байца Чырвонай арміі, ужо даўно запламіла сваё імя «мяшчанскімі» звычкамі. Аднак з дапамогай і пад уплывам Алеся, натхнёная лірычнымі вершамі і ў выніку трагічных жыццёвых абставін, Вольга некалькі разоў мяняла сваю пазіцыю, трансфармацыя яе асобы адбывалася паступова, і ўрэшце яна стала «багіняй помсты», якая загінула за Радзіму. Пісьменнік імкнецца да нестандартнасці і знарчыстага наватарства ў пабудове

сюжэта і фарміраванні характараў. Адчуванне свежасці твора дасягаецца тым, што пісьменнік адмовіўся ад складанага і штучнага сюжэта і засяродзіўся на яркім выяўленні душэўных змен герояў у адпаведнасці з логікай развіцця характараў. У трактаце «Разьбяны дракон літаратурнай думкі» Лю Се адзначаў: «Пісьменнік выказвае свае пачуцці з дапамогай слоў, а чытач праз тэкст разумее пачуцці, якія аўтар хоча выказаць словамі». Ці прыйдуць ва ўнісон пачуцці чытача з пачуццямі пісьменніка, вядома, залежыць не толькі ад унікальнасці герояў і сюжэта, але твор з новымі сэнсамі ў спалучэнні з аповедам, поўным глыбокіх эмоцый аўтара, зможа расчуліць чытача. Напрыклад, раптоўная і неабгрунтаваная просьба Валі «зарэгістраваць шлюб» перад выкананнем задання, а таксама хвалі кахання, рэўнасці, нянавісці і захаплення да Машы, якія то раслі, то заціхалі, — такія паводзіны здаваліся натуральнымі. Таму, калі Валя разрыдалася, даведаўшыся, што Маша загінула, імкнучыся абараніць яе, выклікае ў чытача пачуццё спачування і ён усё прабачае Валі.

Глыбокая глеба жыцця — аснова для фантазіі і неабходная ўмова для стварэння вобраза. Аднак стварэнне станючага вобраза, які мае канструктыўную вартасць, патрабуе ад пісьменніка глыбокіх і дэталёвых назіранняў за аб'ектыўным жыццём, а таксама правільнага разумення «аб'ектыўнай крыніцы станючай вартасці літаратурнага героя» і глыбокага выяўлення «сувязі з аб'ектыўнымі тэндэнцыямі гістарычнага прагрэсу ў развіцці грамадства». (Гл. «Нарысы пра сацыялістычны рэалізм» Сцяпанава.) Стварэнне глыбокіх характараў таксама з'яўляецца вынікам таго, што пісьменнік адкрывае характэрныя рысы, схаваныя ў глыбіні рэчаў, абуджаючы глыбокія пласты фантазіі. Абставіны ўласнага жыцця, вопыт, характар, тэмперамент, інтарэсы, захапленні, разуменне эстэтычных прынцыпаў кожным пісьменнікам аказваюць пэўны ўплыў на ствараемых ім герояў. Шамякін <...> добра знаёмы з мясцовым вясковым жыццём і грамадскай сітуацыяй, пазней настаўнічаў у сярэдняй школе, і ён адчувае прафесійную адказнасць за выхаванне маладога пакалення. Калі Іван Шамякін маладым салдатам апынуўся на палях антыфашысцкай вайны, яму было столькі ж гадоў, колькі Машы, Валі ці Алесю. Прайшло больш за трыццаць гадоў, і сучаснае маладое пакаленне вырасла ў мірную эпоху. Яны разглядаюць антыфашысцкую вайну як даўні эпізод гісторыі, і ім цяжка зразумець учынкi герояў тых гадоў, што выклікала глыбокі роздум у пісьменнікаў старэйшага пакалення, такіх як Шамякін. Пасля апублікавання шэрагу аповесцяў на ваенную тэматыку, у дзвюх аповесцях, уключаных у гэтую кнігу, пісьменнік яскрава вымалёўвае вобразы дзвюх маладых жанчын, якія любілі Радзіму і ўсвядомлена ахвяравалі сваім жыццём дзеля яе. У «Шлюбнай ночы», каб зберагчы Валю, Маша затрымала групу раз'ятраных фашысцкіх салдат і загінула смерцю адважных пад крыкі і лямант ворага. Сваім учынкам яна развясла «таямніцу», якая цяжарам вісела ў Валіным сэрцы. Глыбокі сэнс аповесці ў тым, што і Маша, і Валя маюць чыстую і шчырую любоў да сваёй Радзімы. Аднак разам з любоўю да Радзімы і барацьбой Валя не змагла ўтаймаваць сваё каханне да жаніха Сцяпана. Аўтар не асуджае жаданне Валі прызнацца ў каханні — «жыць трэба сёння, бо заўтра можаш памерці», ён апісвае яе падзэрэнні і страхі страціць каханне, гэта з іншага боку падкрэслівае чыстую прыгажосць Машынай душы. У Машы ёсць дзіця, бацька таксама на вайне, дзе яе муж — невядома, але яна разумее, што ў крытычны момант барацьбы яна не можа адхіляцца ад справы і турбавацца пра сям'ю, інакш гэта адаб'ецца на яе баявым духу і

вялікай любові да Радзімы і народа. Пачуцці Машы ўзнёслыя, свет яе думак, відавочна, больш узвышаны, чым у Валі. І Маша, і Сцяпан загінулі, але твор выклікае ў чытача адчуванне, што лютыя фашысты ніколі не здолеюць скарыць такую моладзь.

Вольга з аповесці «Гандлярка і паэт» — гэта вобраз маладой жанчыны, якая змагла змяніцца, вырваўшыся з духоўных путаў абмежаванасці і нізкіх інтарэсаў. Яе жыццёвы вопыт і лад мыслення не пазбаўлены арыенціраў, але нянавісць змыла плямы ў яе душы, а любоў да Радзімы ўрэшце перамагла любоў да дачкі. Вольга прайшла цяжкі і пакручасты шлях і стала «багіняй помсты». Яна некалькі разоў змяняла сваю ідэалагічную пазіцыю, але, забраўшы ворага з сабою на той свет, памерла героем — такія ўчынкі прадывктаваны жыццёвай праўдай. Варта сказаць, што стварэнне такога непаўторнага станоўчага вобраза ў літаратурных творах мае больш глыбокі сэнс. «Ніхто не ідэальны». Здыманне плям з душы Вольгі, ачышчэнне яе думак змога, з іншага боку, натхніць маладых чытачоў. Яснасць — гэта не павярхоўнасць, а вобразнае выражэнне глыбокіх думак.

Насамрэч, праўда вобраза — гэта, вядома ж, праўда мастацтва, асабліва праўда пачуццяў аўтара. Прэтэнцыёзныя гісторыі і героі не могуць расчуліць чытача. Увогуле, у творчым працэсе аўтар сутыкаецца з двума светамі: адзін — рэальны, другі — мастацкі. Каб напісаць добры твор, аўтару неабходна перанесці рэчаіснасць, у якой ён жыве, у мастацкі свет, які ён задумаў. Толькі тады, калі пісьменнік мае глыбокае, істотнае разуменне рэальнага свету і выяўляе шчырую дапытлівасць пры ўвасабленні мастацкага свету, ён у стане стварыць жывы і праўдзівы станоўчы вобраз. Ствараючы герояў гэтых дзвюх аповесцяў, Іван Шамякін хаця і засяродзіў увагу на вобразах Машы і Вольгі, але разам з тым шырока акрэсліў такіх маладых людзей, як Сцяпан, Валодзя і многія іншыя, і склаў оду юнацтву ў гонар гэтых пасталелых у полімі вайны, простых і звычайных, але моцных і велічных маладых людзей.

Шамякін, выбудоўваючы аповесць «Гандлярка і паэт», прысвяціў шмат старонак апісанню узлётаў і падзенняў у адносінах паміж Алесем і Вольгай, імкнучыся з глыбіні душы паказаць адрозненні і нават найменшыя ваганні іх ідэалаў, зацікаўленняў і разумення кахання. Як казаў Віктор Гюго, «дастаў усю іх душу напаказ». Аднак калі разглядаць твор у цэлым, то вобраз Алеся мае істотныя недахопы. Разрыў паміж думкай і дзеяннем, безумоўна, з'яўляецца слабасцю яго характару, але ў апісанні таго, як Алесь пераадольвае гэтую слабасць, аўтар здаецца занадта паспешлівым, у чытача нават можа ўзнікнуць адчуванне, што смерць і ахвяра Вольгі — гэта вынік Алесевай баязлівасці, таму да развіцця характару гэтага персанажа не хапае даверу. Пасля знаёмства з твораў неадвольна думаецца, што бледныя шчокі Алеся Шамякін ненаўмысна вымазаў больш цёмным тонам.

Апошнім часам творы Шамякіна перыядычна перакладаюць і друкуюць у кітайскіх часопісах, змест іх у асноўным закранае маральна-этычныя аспекты. І ў цэнтры ўвагі пісьменніка — праз станоўчыя вобразы ў літаратурных творах натхняць маладых чытачоў.

Вясна 1984 года.

Пераклад з кітайскай мовы Веранікі Карлюкевіч

Таццяна Сідарава

«ДЗІЎНЫЯ СУСВЕТЫ» НАТАЛЛІ КАНСТАН- ЦІНАВАЙ

(Константинова, Н. А. Смена паролей : повести и рассказы / Наталья Константинова. — Минск : Звезда, 2023. — 200 с.)

Прадстаўленая кніга аповесцей і апавяданняў «Змена пароляў», што выйшла ў Выдавецкім доме «Звезда», — першая ў творчым лёсе Наталлі Канстанцінавай. Аўтарка — член Саюза пісьменнікаў Беларусі, карэспандэнт часопіса «Адукацыя Міншчыны». Публікуецца яна з 2014 года: з яе прозай чытачы знаёміліся на старонках часопісаў «Маладосць», «Полымя», «Нёман», «Новая Немига литературная», «Белая Вежа», газеты «Літаратура і мастацтва», рэспубліканскіх і міжнародных калектывных зборнікаў.

Дадзеная кніга — вынік глыбокага засваення аўтарам майстэрства як мастацкага, так і псіхалагічнага эксперыменту. На старонках аповесцей «Як карміць трусаў», «Пазнанне зла» і апавяданняў «Лёгкі подых мары», «Забіць і жыць далей», «Некалькі выпадковых нот», «Усё дастаецца пераможцу» перад чытачом адчыняюцца дзверы ў феномены жыцця: каханне,

зрада, вернасць, якія з дапамогай прыёмаў фантастыкі (яўнай — істоты, умяшанне тагасветных сіл у ход падзей, нерэальнае месца; завуляванай — значная дэталі, прадчуванне героя, чуткі) і дэтэктыўнай фэбулы не пакінуць абыякавым не толькі моладзь, але і чытачоў з досведам, якія былі сведкамі змены светапоглядных кодаў культурна-гістарычных перыядаў.

Прадстаўлены зборнік аповесцей і апавяданняў Наталлі Канстанцінавай «Змена пароляў» прыйдзеца даспадобы сучаснаму чытачу. Па-першае, удала выбрана жанравая форма — аповесць, апавяданне, блізкае да навелы. Чытаць вялікі твор, напрыклад, раман, калі ён не бульварны і не адносіцца да масавай культуры, сёння — сапраўднае выпрабаванне, духоўнае практыкаванне: трэба адасобіцца, сабрацца з думкамі.

Такім чынам, знешняе патрабаванне поспеху адбылося: абрана карот-

кая прэзаічная форма. Першы твор зборніка — аповесць «Як карміць трусаў» — класічная дэтэктыўная гісторыя: дэтэктыўны сюжэт, герой — прыватны дэтэктыў, замахі, падазрэнні, галерэя тыповых прадстаўнікоў моладзі, дзялкоў і офісных служачых.

Кожны з эпизодаў — маленькая навела па раскрыцці замаха на кіраўніка фармацэўтычнай карпарацыі Агальцова — быццам распакоўванне серыі кіндэр-сюрпрызаў у пошуках заповітнага падарунка; прадказальная няўдача прыгажун-дэтэктыва Аляксея і, нарэшце, тры С/З масавай літаратуры: секс (апагеем якога з’яўляецца сцэна з сексуальнай ролевай гульні жанчыны, якая аказалася такім забойцай), смерць і сакрэт (інтрыга, таямніца).

На працягу аповесці разам з сімпатычным дэтэктывам чытач з задавальненнем адгадвае, хто ж зробіў замах на жыццё Агальцова. Такім чынам, фабула твора цалкам адпавядае масавай літаратуры, але ўжо ў гэтым творы мы знаходзім крытэрыі высокай мастацкай вобразнасці: матывы і сімвалы, якія складаюць глыбокі ідэйна-філасофскі пласт мастацкага свету Н. Канстанцінавай.

У разгледанай аповесці «Як карміць трусаў» гэта выява труса ў клетцы. Трус, якога за грошы паказваюць у парку і які не ўцякае ад гаспадара, таму што «навошта нешта мяняць, мяне ж кормяць», — становіцца ўніверсальнай выявай сучаснага чалавека, які шукае, дзе б уладкавацца, каб было сыцей і ўтульней, не турбуючыся пра анталогічныя праблемы быцця і не ведаючы сусветнага смутку. Так жыве большасць, і гэта адпаведная алузія на тыпалогію «hoto» ў сацыяльнай філасофіі. На змену чалавеку думачаму, разгубленаму, гульцу і інш. прыходзіць «чалавек зажэрлы», постпостчалавек, які жыве толькі задавальненнем сваіх інстынктаў, а

іх, нагадаем, два — самазахаванне і размнажэнне. Чалавек, перанасычаны камфортам, калі і жадае нешта мяняць, дык гэта — атрымаць больш, скокнуць вышэй, закінуць далей. Трус у сусветнай культуры — сімвал пажадлівай страсці, ненаеднага размнажэння, не выпадкова дэтэктыў раскрывае забойцу ў момант яе сексуальных гульніў з сынам забітага.

Сын, які падняў руку на бацьку, — праяўленне вядомага ў сусветнай літаратуры матыву бацьказабойства, які сыходзіць каранямі ў грэх Хама, які абразіў свайго бацьку, адкрыўшы яго галізню, да новазаповітнага прароцтва: «паднімуць дзеці руку на сваіх бацькоў» як прыкметы будучага Апакаліпсісу.

Нарэшце, у аповесці ўзнімаецца тэма злачынства і пакарання. Дэтэктыў ад кароткіх разважанняў над праблемай адплаты за зло і спробай ацаніць прафесійным поглядам падазраваных у забойстве людзей розных сацыяльных статусаў і родаў заняткаў пераходзіць у фінале да вядомай формулы, выведзенай Дастаеўскім: «калі б кожны ў жыцці выконваў сваю справу сумленна, даўно б наступіла Царства нябеснае»

Дэтэктыў разумее, што забітага не вярнуць, што ён не здолеў прадухіліць злачынства. Але хіба ён Бог? Не, але ён спыніў зло, прадухіліў наступнае злачынства (сын ужо задумаў прыбраць са шляху ўчарашнюю нявесту бацькі, сваю цяперашнюю аднадумку). «Ну што ж, я не Гасподзь Бог, — у думках сусветнага сябе Аляксея. — Не ў маіх сілах выкараніць у свеце зло, жорсткасць, несправядлівасць. Але ўсё ж там, дзе відавочна парушаецца закон, я магу і мушу нешта зрабіць».

Наступныя творы зборніка па сваіх эстэтычных і ідэйных крытэрыях блізкія да жанру антыўтопіі. Як адзначаў вядомы літаратуразнавец

Ю. М. Тынянаў, развіццё літаратуры заўсёды ідзе па шляху абнаўлення прыёмаў, пошуку новых форм існавання твора; навуковец разглядаў літаратурны працэс як сістэму прыёмаў, якія змяняюць адзін аднаго.

У наш час пісьменнікі эксперыментуюць з формай твора, імкнуча разбурыць межы звычайнага, устоянага, традыцыйнага, знайсці новыя спосабы «прасоўвання» свайго твора, выкарыстоўваць метады і прыёмы іншых відаў мастацтваў. Такім эксперыментальным жанрам у сучаснай літаратуры з’яўляецца антыўтопія. Антыўтопія ўзнікае як вынік расчаравання ў спробе пабудаваць ідэальнае грамадства па зададзеных крытэрыях. Антыўтопія — гэта крах мары, адлюстраванне дэградацыі і краху «штучнага раю», раю без Бога.

Феномен антыўтопіі — спараджэнне супярэчлівага XX стагоддзя — эпохі вялікіх навукова-тэхнічных адкрыццяў нараўне з войнамі, рэвалюцыямі, грандыёзнымі па сваім маштабе пераваротамі. На сённяшні дзень можна адзначыць актыўнае развіццё і папулярызацыю паэтыкі жанру антыўтопіі. Гэта звязана са зменамі, якія адбываюцца ў сусветнай эканоміцы, палітыцы, грамадскай свядомасці. Аўтары антыўтопіяў спрабуюць усвядоміць уздзеянне гэтых працэсаў на жыццё грамадства і папярэдзіць пра іх магчымыя наступствы.

Антыўтапічная мастацкая літаратура, як правіла, з’яўляецца адмаўленнем нейкай існуючай у грамадстве ўтопіі. Сёння жанр антыўтопіі становіцца бліжэй да твораў навуковай фантастыкі і пост-апакаліптыкі, што абумоўлена бурным тэхнічным развіццём і яго ўплывам на жыццё людзей. Услед за раманамі-марамі ідуць раманы-папярэджанні, дзе пісьменнік прадстаўляе публіцы сваё тлумачэнне далейшага шляху развіцця цывіліза-

цыі — трыумф машыннага парадку і кантролю над чалавекам, паказаны антыўтопіяй, з’яўляецца прадузятасцю для грамадства, які губляе з поля зроку чалавека як вянца прыроды і мэту грамадскага развіцця.

Як адзначалі яшчэ сярэднявечныя філосафы, у чалавецтва ёсць два арыенціры — анёльскі і жывёльны. І ён выбірае, каму прыпадабніцца, быдлу бессэнсоўнаму або дасканалому анёлу.

Наша пісьменніца актыўна выкарыстоўвае прыёмы фантастычнага апісання свету, уласцівыя сучасным утопіям (тэхнікі будучыні, касмічных апаратаў, новых тэхналогій), запэўчвае ў навуковай фантастыкі трансфармацыю часавых структур (падарожжа ў часе).

У яе творчасці прасочваецца сінтэз чыста навуковай фантастыкі, якая адлюстроўвае выдуманнае, неіснуючае грамадства («Пазнанне зла») і элементаў антыўтопіі, дзе паказана «ідэальнае», таталітарнае грамадства, здольнае з’явіцца ў выніку ўвасаблення ўтапічных ідэй («Лёгкія падых мары»).

Так, у аповесці «Пазнанне зла» перад намі ідэальнае грамадства будучыні, дзе жыве «раса, якая ўвасобіла ў сабе ідэал, да якога чалавецтва імкнулася доўгія стагоддзі і тысячагоддзі. Сумленнасць, прыстойнасць, дабрыня, спагадлівасць, высакароднасць, і над усімі якасцямі — шчырая брацкая любоў да ўсіх людзей. Як быццам нейкія сілы Сусвету спецыяльна расчысцілі месца на Зямлі для стварэння маральна дасканалых індывідаў». Але ў маральна дасканалых людзей, як аказалася, «засталіся ворагі — хваробы».

Наступнае апавяданне раскрывае метафізічнае тлумачэнне гэтых «хвароб» як схільнасць чалавецтва да граху. Галоўны герой лекар Грэг Доўсан

падчас выпрабаванняў па вынаходніцтве вакцыны супраць бактэрыі Этрахоны спецыяльна заражае сябе ёю. Ён атрымлівае магчымасць шляхам апускання сваёй свядомасці ў загінутую шмат тысячагоддзяў таму цывілізацыю (заганную, грахоўную, але якая пакінула ідэальнаму свету кнігі і фільмы), каб «не адчуваць пачуццё віны» за шчаснае ідэальнае жыццё, у якім жывуць бесклапотныя людзі, яго сучаснікі.

Але адбылася памылка: не толькі свядомасць, але і цела, увесь герой цалкам аказваецца ў цёмным мінулым. Ён прачынаецца ў бункеры бандытаў-канібалаў. Чалавецтва далёкага мінулага настолькі загразла ў заганнах, што жыве выключна на ўзроўні жывёльных інстынктаў і нават апускаецца ніжэй за паводзіны звяроў (канібалізм, сексуальнае скрыўленне, жорсткія збіванні, татальнае парушэнне закону).

Наталля Канстанцінава не толькі паказвае псіхалагічны, душэўны ўзровень падзення героя, але і выходзіць на глыбокую багаслоўскую інтэрпрэтацыю раскладання сутнасці героя знутры. Ён «заражаецца» грахам, спачатку прыняўшы ў сябе і ўнутрана пагадзіўшыся з «філасофіяй жыцця» верхавода банды, прыгожага і жудаснага Марціна, хлуса і ганарліўца, у якім увасобіліся дэманічныя рысы зняпалага анёла-Люцыпара, які спакушае першых людзей. Наступны крок Грэга да прорвы — адмова ад ідэальнага чыстага кахання да Ірэн і жарсць да бяззубай «прыгажуні» (былая мадэль) Эльзы.

Грэг не толькі губляе сваю чысціню, але і прыпадабняецца да разбойнікаў: спажывае чалавечае мяса, становіцца злачынцам. Фінал апавесці непрадказальны: Грэг спрабуе прадухіліць падзенне метэарыта, які калісьці знішчыў грахоўную зямлю, у

спробе яму перашкаджае яго даўняя каханая Ірэн, якая заражаецца яго грахоўнасцю і забівае яго, а потым і сябе. На зямлю ляціць метэарыт. Антыўтопія набывае рысы рамана-папярэджання: што можа здарыцца з цывілізацыяй, перанасычанай матэрыяльнымі каштоўнасцямі і камфортам.

Сацыяльная агульнасць людзей, якіх аўтар апісвае ў сваім наступным творы «Лёгкі павеў мары», паказана чытачу ў тупіковай тэхналагічнай сітуацыі. Светам кіруюць роботы, людзі жывуць ізалявана, працягласць жыцця павялічана да сотні гадоў за кошт адкрыцця феномену самаізаляцыі: людзі не бачаць адзін аднаго, адсутнічаюць тактыльныя і камунікатыўныя сувязі, камфорт і бесклапотнае жыццё забяспечваюць машыны. Часам хлопцаў і дзяўчат спарваюць для размнажэння, каб удасканаліваць чалавечую расу. Але гэта функцыя часовага кантакту, не больш.

Прызначаная роботамі сустрэча Дэвіда і Мэры дала збой: мужчына пачынае чытаць дзяўчыне верш Пушкіна «Я помню чудное мгновенье», яна рэагуе сваёй захопленасцю паэзіяй, потым расказвае яму пра свае сны. І ён... «захацеў кахання», не сексу і гадзіннікавага выканання абавязку перад дзяржавай, а кахання. Аповед сканчаецца трагічна: «у сцяне насупраць побач з вочкам відэакамеры адкрылася адтуліна і накіраваны адтуль лазерны прамень працяў два целы...»

Такім чынам, у мастацкай прасторы зборніка ўзнімаецца праблема чалавека — найважнейшая для антыўтопіі: дзе яго месца, у чым яго прызначэнне. Герой, які першапачаткова з'яўляецца «чужым», беспаспяхова імкнецца стаць «сваім» у грамадстве.

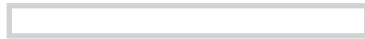
Такім чынам, у творах Н. Канстанцінавай знаходзім рысы антыўтопіі:

прысутнасць рытуалізацыі жыцця, апісанне высокатэхналагічнай цывілізацыі, заснаванай на няроўнасці; дэперсаніфікацыя асобы; выкарыстанне неалагізмаў, алюзій, рэмінісцэнцый, стылістычных прыёмаў; прысутнасць элементаў фантастыкі; выкарыстанне засцярогі пры апісанні магчымай будучыні; апісанне выдуманых грамадства і вынікаючых з гэтага стылістычных элементы ў мове (выдуманая мова).

Кніга Канстанцінавай спадабаецца моладзі: аўтарка ведае яе свет, псіхалогію, слэнг. На нядаўняй сустрэчы філолагаў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта з пісьменнікамі з Расіі было ўзнята пытанне аб неабходнасці стварыць твор, дзе быў бы выведзены слоўнік слэнгу моладзі з перакладам для недасведчаных. Аповесць «Як

карміць трусаў» змяшчае такі слоўнік (гутарка дэтэктыва ў боўлінг-клубе з моладдзю). Гэта ўказвае, у тым ліку, на жаданне аўтара зразумець свет моладзі, паспрабаваць растлумачыць псіхалогію маладога чалавека, яго цынізм адсутнасцю любові дарослых.

«У свеце астыла каханне» — гучыць рэфрэнам у зборніку Наталлі Канстанцінавай. Яна выкарыстоўвае фантастычныя прыёмы, элементы антыўтопіі, каб паказаць, што кожны чалавек мае патрэбу ў каханні. Яму не патрэбна нейміручасць, не патрэбны ўсе даброты свету, калі яго не любяць і ён не любіць нікога. Так, аўтарка ўзнямаецца да глыбінных агульначалавечых аксіялагічных ісцін: нядобра чалавеку быць аднаму, моцнае, як смерць, каханне, — ісцін, па якіх сумуе сэрца нават самага «сытага труса».

Міхась Сліва

НЕПАЎТОРНЫ СВЕТ
ДЗЯЦІНСТВА

Дзе ўзяць красоўкі для Слака? :
для дзяцей дашк. і мал. шк. узро-
сту / Мікола Чарняўскі ; маст.
Аксана Аракчэева. — Мінск :
Звязда, 2023. — 72 с. : іл.

«Вось гэта кніга! — пачуў я нядаўна такія словы ад маладой жанчыны з дзяўчынкай гадоў пяці. — Так складна, так прыгожа напісана! І адкуль ён так добра ўсё ведае?..»

Яны сядзелі на лавачцы непадалёку ад кніжнай крамы і гарталі новую, з прыгожымі малюнкамі кнігу. Я зацікавіўся — якое ж гэта выданне выклікала ў іх такое захапленне? А калі ўзяў кнігу ў рукі, разгарнуў, то зразумеў: канечне, яна нікога не пакіне абыякавым! Аўтар — знакаміты дзіцячы паэт, ды і казачнік выдатны! Да таго ж пашанцавала з мастаком-афарміцелем выдання. Размова ідзе пра новую кнігу Міколы Чарняўскага «Дзе ўзяць красоўкі для Слака?», якая выйшла ў Выдавецкім доме «Звязда»

(Мінск, 2023). Сапраўды, ёсць тут, як кажуць, і лад, і склад.

Уяўляю, з якой радасцю маленькія слухачы і чытачы — а кніга разлічана на дзяцей дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту — будуць знаёміцца з незвычайнымі гісторыямі пра тое, як сварыліся і памірыліся насельнікі агарода — боб, гарох, агуркі, морква, кроп, фасоль, сланечнік, гарбуз, цыбуля, часнок... Пра тое, як у лесе звяры збудавалі сабе сталойку, як драч згубіў сваю дуду, а леў захварэў, пра жыццё-быццё ката Мурмыла, аб здарэнні з цёткай Слізготкай і пра многае іншае. А самым, бадай, цікавым і крэатыўным творам усе прызнаюць казку «Дзе ўзяць красоўкі для Слака?». Чытаецца яна на адным дыханні:

Каб не састарыцца
Рэкордам,
Надумаў Слон заняцца
Спортам...

А заканчваецца ж казка тым, што
на старт Слон не выйшаў, бо

Красоўкі ўсё чакае...

Гэтая кніга Мікалая Мікалаевіча, як
і многія яго іншыя, падорыць дзецям
сапраўднае свята, бо ўсе казкі, якія
яе склалі (а іх тут дзесяць), вызнача-
юцца арыгінальнымі сюжэтамі, трап-
нымі назіраннямі аўтара, які даўно
ўжо зарэкамендаваў сябе выдатным

знаўцам дзіцячай псіхалогіі. Адмет-
насць гэтай кнігі і ў тым, што юныя чы-
тачы акунуцца ў казачную атмасферу
сучасных рэалій, у дзівосны і таемны
свет прыроды, жывога роднага слова.

Малюнкі Аксаны Аракчэевай ар-
ганічна дапаўняюць тэксты, адра-
саваныя маленькім чытачам, нікога з
іх не пакінуць абыякавымі. Выданне
гэтае і знешнім выглядам прыцягвае,
і зместам радуе. Казкі Міколы Чар-
няўскага прымушаюць верыць у цуды,
здзіўляюць і захопляюць, робяць чы-
тачоў дабрэйшымі душой.

